

Oriëntatienota

Europees Winterpakket Energie van 30 november 2016

Datum van goedkeuring **6/03/2017**

Volgnummer 2017| 007

Coördinator + e-mailadres Stefanie Corens Stefanie.Corens@minaraad.be

Co-auteur + e-mailadres Jan Verheeke jan.verheeke@minaraad.be

Inhoudstafel

Inhoudstafel.....	2
Inleiding	5
Procesbeschrijving.....	6
ALGEMENE BESCHRIJVING	7
1 Doelstelling en omkadering	7
CONTEXT.....	10
2 De 2020 en 2030 Energie- en Klimaatdoelstellingen	10
3 De Energie Unie	10
4 Het Akkoord van Parijs – COP 21.....	11
BESPREKING INHOUDELIJKE MAATREGELEN	12
5 Voorstel Richtlijn <i>Governance</i> structuur Energie Unie.....	12
5.1 <i>State of the Energy Union Report</i>	12
5.2 Nationale Geïntegreerde Energie- en Klimaatplannen.....	13
6 Herziening Richtlijn Energie-Efficiëntie.....	16
6.1 Periode tot en met 2020	16
6.2 Periode 2021 tot en met 2030	17
7 Herziening Richtlijn Energieprestaties gebouwen	19
7.1 Periode tot en met 2020	19
7.2 Periode 2021 tot en met 2030	20
8 Herziening Richtlijn Hernieuwbare Energie.....	22
8.1 Periode tot en met 2020	22
8.2 Periode 2021 tot en met 2030	23
9 Herzieningen inzake de Energiemark	25
9.1 Richtlijn Gemeenschappelijke Regels voor de Interne Elektriciteitsmarkt.....	25
9.2 Verordening Interne Elektriciteitsmarkt.....	29
INSCHATTING IMPACT TOEKOMSTIG VLAAMS BELEID	30
10 Lange termijn strategie.....	30
10.1 Beleid	30
10.2 Uitdaging.....	32
11 Energiearmoede.....	32
11.1 Beleid	32
11.2 Uitdaging.....	33
12 Meten en communiceren energiecijfers	33
12.1 Beleid	33
13 Renovatie	35
13.1 Renovatiepact.....	35
13.2 Uitdaging.....	36
14 Ondersteuning van Hernieuwbare Energie in de elektriciteitssector	36
14.1 Beleid	36
14.2 Uitdaging.....	37
14.3 Uitdaging.....	38
15 Versterken rol van de consument	39
15.1 Beleid	39
15.2 Uitdaging.....	39
16 Ondersteuning Hernieuwbare Energie in Verwarming/Koeling.....	40
16.1 Beleid	40
16.2 Uitdaging.....	40
17 Duurzaamheidscriteria vaste biomassa.....	41

17.1	Beleid	41
17.2	Uitdaging.....	41
	Lijst tabellen.....	43
	Lijst afkortingen.....	44
	Bibliografie.....	45

Inleiding

Op 30 november 2016 lanceerde de Commissie Juncker een grootschalig “Winterpakket Energie”, onder de naam “*Clean energy for all Europeans*”, met voorstellen tot aanpassingen aan de belangrijkste richtlijnen inzake energie en de daaraan gerelateerde thema’s alsook een voorstel van de *governance* structuur die alle wetgeving in dit verband bundelt binnen het kader van de Europese Energie Unie.

Voorliggende nota is er grotendeels op gericht een synthese te bieden van dit Winterpakket Energie. Het gehele winterpakket bevat acht wetgevende voorstellen en daarbij nog een groot aandeel mededelingen, memo’s, rapporten, impact assessments, enz.. Toch zal deze nota zich enkel toespitsen op de hoofddelen van het pakket – die binnen de Vlaamse bevoegdheden een impact zouden kunnen hebben. Dit maakt de nota kort, bondig en overzichtelijk. Daarnaast zal bij het lezen ook sneller het verband gelegd kunnen maken met het huidige en toekomstige Vlaams beleid. Hierdoor zullen de *stakeholders* eenvoudiger de potentiële gevolgen kunnen inschatten die het Europese winterpakket kan hebben op het Vlaamse energiebeleid na 2021. Het is namelijk zo dat 2020 er in beleidstermen razend snel aankomt. Maar ook de voorstellen voor 2021 zullen, na de Europese besluitvorming en dus eventuele aanpassingen, snel een ingang vinden tot Vlaams beleid. Dit Europese pakket met voorstellen bevat ook maatregelen die op federaal niveau een impact zouden kunnen hebben, maar dit wordt niet behandeld in deze oriëntatienota.

De synthesesnota is opgebouwd uit vier delen. Het eerste deel geeft een algemene beschrijving met het opzet en doelstellingen van het Winterpakket Energie in zijn geheel. Het daarop volgende hoofdstuk gaat kort in op de relatie van dit pakket met voorafgaande processen, voorstellen, wetgeving en afspraken op Europees en internationaal niveau. Het derde deel omvat de omschrijving van de wetgevende voorstellen, en dit opgedeeld in de onderwerpen: *governance* structuur, energie-efficiëntie, hernieuwbare energie en duurzaamheidscriteria, en tot slot interne markt. Telkens wordt een korte omschrijving gegeven van hoe de respectievelijke regelingen tot op heden gegroeid zijn en wat er voorgesteld wordt om hieraan te wijzigen na 2020. Aangezien het de bedoeling is deze nota overzichtelijk te houden, werd gekozen voor een structurele en beknopte toelichting. Het laatste deel legt het verband tussen de voorstellen van de Europese Commissie en het Vlaamse energiebeleid. Dit pakket van voorstellen en aanpassingen zal immers een wezenlijk effect hebben op zowel de Belgische en gefedereerde entiteiten zoals het Vlaamse Gewest, maar ook op de vele *stakeholders* die te maken hebben met de productie, transport en consumptie van energie. Het Winterpakket dient weliswaar nog goedgekeurd te worden door het Europees Parlement en de Raad.

Disclaimer: vermits dit document opgevat wordt als een oriëntatienota, bindt het op zich niet de raadsleden of de raadsorganisaties. Het document wordt wel, eenmaal goedgekeurd, aanvaard als informatief achtergronddocument bij verdere raadswerkzaamheden.

Procesbeschrijving

Project op initiatief van:	Minaraad, jaarprogramma 26 januari 2017
Rechtsgrond:	Jaarprogramma 2016 en jaarprogramma 2017 D.A.B.M., art. 11.2.1.: <i>“3° de maatschappelijke en beleidsontwikkelingen inzake milieu en inzake het milieuaspect van duurzame ontwikkeling op de verschillende beleidsniveaus en in de verschillende beleidsdomeinen te volgen en te interpreteren”.</i>
Projectdoel:	Oriëntatienota
Streefdatum:	6 maart 2017
Overlegcommissie:	Werkcommissie Milieuhygiëne + Werkcommissie Strategie en <i>Governance</i>
Vergaderingen: soort + datum:	19 januari 2017: hoorzitting in samenwerking met VLEVA 2 februari 2017: werkcommissievergadering 16 februari 2017: raadszitting; 17 februari – 3 maart 2017: schriftelijke procedure

Op 30 november 2016 publiceerde de Europese Commissie haar *“Winterpakket Energie”*: *“Clean energy for all Europeans”*, met als doel de energietransitie in Europa te versnellen. Het VLEVA en de Minaraad namen deze topic als centrale onderwerp op hun zesmaandelijks hoorzitting over de Europese milieu- en energieactualiteit, 19 januari 2017¹. Op deze hoorzitting gaf adviseur Stefanie Corens een analyse, vanuit het oogpunt van het Vlaamse energiebeleid, van dit Winterpakket. Deze uiteenzetting vormde de basis van voorliggende oriëntatienota.

¹ Zie <https://www.minaraad.be/themas/klimaat/schone-energie-in-europa-whats-in-it-for-you>.

ALGEMENE BESCHRIJVING

1 Doelstelling en omkadering

Op 30 november 2016 onthulde de Europese Commissie haar “Winterpakket Energie”: “*Clean energy for all Europeans*”, om de energietransitie in Europa te versnellen². Het pakket “*Clean energy for all Europeans*” heeft drie algemene doelstellingen³: (1) prioriteit geven aan energie-efficiëntie; (2) wereldleider in hernieuwbare energie worden; (3) de consument in het hart van de energiemarkt plaatsen (met een actieve rol voor de prosumpt). De kernobjectieven de Europese Energie-unie zijn een zekere, duurzame en competitieve energievoorziening. Volgens berekening van de Commissie zou dit pakket ervoor zorgen dat ongeveer de helft van de elektriciteitsmix tegen 2030 uit hernieuwbare energie bestaat⁴ en dat de gemiddelde koolstofuitstoot met 43% gedaald zal zijn⁵. Daarnaast zou dit pakket kunnen zorgen voor 177 miljoen euro extra financiering uit de private en publieke sector, voor 900.000 nieuwe jobs en voor een toename van het collectief BNP per capita tot 1%⁶.

Het energiewinterpakket bevat een serie van acht wetgevende voorstellen

- Voorstel van herziening Richtlijn Hernieuwbare Energie⁷
- Voorstel van herziening Richtlijn Energie-Efficiëntie⁸
- Voorstel van herziening Richtlijn Energieprestatie gebouwen⁹
- Voorstel van herziening Richtlijn Gemeenschappelijke Regels Interne Elektriciteitsmarkt¹⁰
- Voorstel van de herziening van de Verordening Interne Elektriciteitsmarkt¹¹
- Voorstel van herziening van de Richtlijn over ACER (*The Agency for the Cooperation of Energy Regulators*)¹²
- Voorstel van de Richtlijn over de Weerbaarheid ten aanzien van Risico's in de Energiesector en met betrekking tot de Continuïteit van de Energiebevoorradingszekerheid¹³
- Voorstel van de Richtlijn over de *Governance* Structuur van de Energie Unie¹⁴

Deze voorstellen bestrijken vier blokken: (1) twee gericht op herziening van de wetgeving inzake energie-efficiëntie; (2) één voorstel met herziening inzake hernieuwbare energie; (3) vier voorstellen gericht op de herziening van het Derde Energiepakket, inzake de

2 Zie <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1481278671064&uri=CELEX:52016DC0860>

3 Zie http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-4009_en.htm -

4 Impact Assessment aanpassing Richtlijn Hernieuwbare Energie, SWD(2016) 418

5 Impact Assessment aanpassing Richtlijn Energie-Efficiëntie, SWD(2016) 405

6 Impact Assessment aanpassing Richtlijn energie-Efficiëntie, SWD(2016) 405.

7 COM(2016) 767

8 COM(2016) 761

9 COM(2016) 765

10 COM(2016) 864

11 COM(2016) 861

12 COM(2016) 863

13 COM(2016) 862

14 COM(2016) 759

marktwerking, incl. een voorstel inzake bevoorradingszekerheid; (4) een voorstel betreft de verbetering van de *governance* van de Energie Unie.

Daarnaast bevat het pakket een aantal mededelingen, memo's, rapporten, *impact assessments*, enz. over thema's gaande van *eco-design*, capaciteitsmechanisme, duurzame bio-energie tot energiefondsen, energieprijzen, energiekosten, transport en innovatie¹⁵.

Dit geheel van aangepaste en nieuwe voorstellen maakt deel uit van een algemeen pakket van meer dan 40 geplande maatregelen – die voor het eerst aangekondigd werden in februari 2015 – om de Europese Energie Unie uit te bouwen en/of te versterken. Hiermee is tot op heden reeds 80% van het energie- en klimaatprogramma van de Commissie gelanceerd. Met deze grootschalige lancering van studies, verduidelijkingen en voorstellen wil de Commissie Juncker nogmaals aantonen dat Energie- en Klimaatbeleid prioritair zijn¹⁶. Het zal echter een uitdaging zijn om dit pakket op twee jaar tijd in werking te laten treden. Na die periode loopt immers de legislatuur van deze Commissie af.

De concrete voorstellen staan in het teken van zes actiepunten¹⁷: (1) het creëren van een activerend kader voor de verdere ontwikkeling van hernieuwbare energiebronnen in de elektriciteitssector; (2) *mainstreamen* van hernieuwbare energie in de verwarming- en koelingsector; (3) diversifiëren en decarboniseren van de transportsector; (4) empoweren en informeren van consumenten; (5) versterken van de duurzaamheidscriteria op EU-niveau voor bio-energie; (6) tijdig en op een kostenefficiënte manier de bindende doelstellingen – waarvan sommige enkel op EU niveau – halen.

Dit Winterpakket Energie heeft een link met de voorstellen die te maken hebben met het Energie- en Klimaatpakket voor de periode na 2020: voorstel van herziening van Richtlijn “*European Union Emission Trading System*” (Juli 2015)¹⁸ en voorstel van herziening Richtlijn “*European Union non-Emission Trading System*” (Februari 2016)¹⁹. Daarnaast kan het ook in verband worden gebracht met de voorstellen die reeds gelanceerd werden in het kader van het Energieveiligheidspakket van februari 2016: Voorstel van herziening Richtlijn over Bevoorradingszekerheid Gas²⁰; Voorstel van herziening van de Beslissing inzake Intergouvernementele Akkoorden (IGA's)²¹; Strategie voor Vloeibaar Gas en Opslag²²; Strategie voor Verwarming en Koeling²³ en Strategie voor Verlaging van Emissies uit Mobiliteit²⁴.

De voorstellen die nu bekend gemaakt werden, moeten nog besproken, goedgekeurd worden door het Europees Parlement en de Europese Lidstaten (Europese Raad), vooraleer ze aan implementatie toe zijn. In principe zullen zij daartoe een gewone wetgevende procedure doorlopen (85% van de Europese voorstellen verlopen via zo'n procedure). De lengte van zulke procedures is gemiddeld 18 maanden. Bij complexe wetgevingsvoorstellen kan de procedure langer duren.

15 Zie <http://ec.europa.eu/energy/en/news/commission-proposes-new-rules-consumer-centred-clean-energy-transition>

16 Zie https://ec.europa.eu/priorities/sites/beta-political/files/juncker-political-guidelines-speech_en_0.pdf

17 Zie https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/technical_memo_renewables.pdf

18 COM (2015) 337

19 COM (2016) 482

20 COM (2016) 52

21 COM (2016) 53

22 COM (2016) 49

23 COM (2016) 51

24 COM (2016) 501

Het Maltese voorzitterschap van de Raad is van start gegaan op 01 januari 2017²⁵. Zij zullen prioriteit geven aan de voorstellen inzake Energie-Efficiëntie en Energieprestaties Gebouwen. De discussies en vooral de beslissingen over de voorstellen inzake Interne Markt, *Governance* structuur van de Energie Unie en Hernieuwbare Energie zullen waarschijnlijk plaatsvinden in het tweede deel van het jaar, onder het Estse voorzitterschap (01/07/17 - 31/12/17).

25 Zie [https://www.eu2017.mt/Documents/Maltese%20Priorities/EU2017MT%20-%20Presidency%20Priorities%20\(EN\).pdf](https://www.eu2017.mt/Documents/Maltese%20Priorities/EU2017MT%20-%20Presidency%20Priorities%20(EN).pdf); <http://webershandwick.be/wp-content/uploads/2016/12/Weber-Shandwick-Memo-Maltese-Presidency-Priorities-14.12.16-final.pdf>; http://www.linklaters.com/pdfs/mkt/brussels/161202_Newsletter_Energy.pdf

2 De 2020 en 2030 Energie- en Klimaatdoelstellingen

In 2007 werden specifieke doelstellingen geformuleerd inzake energie en klimaat²⁶. Specifiek voor energie- en klimaat gaat het om de volgende doelstellingen: (1) Een toename van de energie uit hernieuwbare bronnen met 20%; (2) een toename van energie-efficiëntie met 20% ten opzichte van een business as usual scenario; (3) een broeikasgasreductie met 20% (t.o.v. 1990). Deze doelstellingen werden via de Europese wetgeving geïmplementeerd in 2009 en vervolgens in 2010 toegevoegd aan de “Europese 2020-strategie voor slimme, duurzame en inclusieve groei”²⁷.

Wat betreft de reductie van broeikasgassen, werd op Europees niveau een verdere opdeling gemaakt tussen de Emission Trading System (ETS)-sectoren (industrie en energiesector)²⁸ met een reductiedoelstelling van -21% en de niet-ETS-sectoren (transport, landbouw, gebouwen en afval) met een reductie van -10% (t.o.v. 2005). Voor de niet-ETS-sectoren werd aan de hand van de “*Effort Sharing Decision*”²⁹ een doorrekening gemaakt op lidstaatniveau, wat voor België neerkwam op een reductiedoelstelling van -15% ten opzichte van 2005. Na 6 jaar onderhandelen, werd deze doelstelling vertaald naar een reductie van -15,7% voor Vlaanderen (politiek akkoord i.h.k.v. de “*burden sharing*”-akkoord)³⁰.

In 2014 werd – voor het tijds kader 2021 tot en met 2030 – een gelijkaardig kader uitgetekend³¹. Dit kader bevat diverse doelstellingen alsook enkele aanpassingen. Zo is er nog een doelstelling van 27% hernieuwbare energiebronnen, maar deze is enkel bindend op Europees niveau. De doelstellingen van de reductie van energiegebruik ligt voorlopig op -27% (te evalueren in 2020 met -30% in gedachten³²). Deze doelstelling is enkel indicatief. Tot slot is er nog wel een bindende doelstelling voor broeikasgasreductie met -40%. Vertaald naar de ETS-sectoren, wordt dit een reductie van -43%. Voor de niet-ETS-sectoren komt dit neer op -30%. Ook in die nieuwe periode dient het aandeel uit de niet-ETS vertaald te worden op lidstaatniveau naar een bindende doelstelling. Het betreffende voorstel vanuit de Europese Commissie werd deze zomer gelanceerd en veronderstelt een emissiereductie van -35% - specifiek voor de Belgische niet-ETS-sectoren.

3 De Energie Unie

De Energie Unie is een project van de Europese Commissie met als doel de energievoorziening van Europese landen, in transitie naar een duurzame samenleving, beter te coördineren³³. De

26 Zie http://ec.europa.eu/clima/policies/strategies/2020_en

27 COM(2010) 2020

28 96/61/EC <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32003L0087>

29 406/2009/EC

30 Zie http://www.klimaat.be/files/4914/5285/8929/burden_sharing_12-2015_NL.pdf

31 COM/2014/015

32 Op basis van de huidige Richtlijn Energie-Efficiëntie heeft de Raad de besparingsdoelstelling vastgelegd op -27%.

In 2020 zal dit percentage herzien worden, met het oog op een reductie van -30%. Zie:

https://ec.europa.eu/clima/policies/strategies/2030_en

33 COM/2015/080

nadruk ligt op een betrouwbare, betaalbare en klimaatvriendelijke energievoorziening. De consument staat centraal in de Energie Unie. Hij moet de vruchten kunnen plukken van meer toegankelijke, voorzieningszekere, propere en competitieve energie. Eurocommissaris Maroš Šefčovič is belast met dit project. Niet alleen energie komt hier aan bod maar ook belendende beleidsdomeinen zoals klimaat, transport, leefmilieu, landbouw, competitiviteit en buitenlands beleid.

De strategie van de Energie Unie is gericht op vijf dimensies: (1) energiezekerheid, solidariteit en vertrouwen; (2) een geïntegreerde Europese energiemarkt; (3) energie-efficiëntie; (4) een koolstofarme economie; (5) onderzoek, innovatie en competitiviteit. Ook de onderlinge relaties tussen die dimensies worden in rekening gebracht.

4 Het Akkoord van Parijs – COP 21

Met het Akkoord van Parijs (PA) tijdens de 21ste *Conference of Parties* (COP 21) werd internationaal afgesproken de opwarming van de aarde beneden de 2° Celsius te houden – en zelfs te streven naar een maximale opwarming van 1,5° Celsius³⁴. Men kwam eveneens tot het akkoord om zo snel mogelijk een piek in CO₂-uitstoot te realiseren. Dit internationaal akkoord slaat een brug tussen het beleid van vandaag en klimaatneutraliteit tegen het einde van deze eeuw³⁵.

De *Intended Nationally Determined Contributions* (INDC's) binnen de internationale context van het *United Nations Framework Convention on climate Change* (UNFCCC)³⁶ en de Nationaal Geïntegreerd Klimaat- en Energieplannen van de Europese Unie kennen elk hun eigen finaliteit, hoewel er vermoedelijk wel een overlap zal zijn. Bij de eerste bespreking van het Winterpakket Energie op Raad werd gesteld dat dit winterpakket belangrijk is om continuïteit te geven aan de Europese klimaat- en energiedoelen (na 2020) alsook dat het belangrijk is in de context van het Europese engagement ten aanzien van Akkoord van Parijs³⁷. Met de voorgestelde *governance*-structuur van de Europese Commissie uit het Winterpakket Energie wordt alleszins een kader uitgezet om op lange termijn – op een kosten-efficiënte manier – de decarbonisering van de Europese samenleving voor te bereiden³⁸. Hierbij wordt 2050 als lange termijn doel voor ogen gehouden, met tussentijdse doelstellingen, onder andere in 2030 en 2040.

34 Zie: <https://unfccc.int/resource/docs/2015/cop21/eng/l09.pdf>

35 De Europese Unie heeft reeds in 2011 - met de *Energy Roadmap 2050* - afgesproken om 80 tot 95 procent van de broeikasgassen – ten aanzien van 1990 – tegen 2050 te verminderen. Zie: <https://ec.europa.eu/energy/en/topics/energy-strategy/2050-energy-strategy>

36 *Intended Nationally Determined Contributions* is een term die gebruikt wordt bij de UNFCCC. Het rapport geeft een overzicht van broeikasreducties - dat alle landen die het UNFCCC ondertekend hadden moesten publiceren tegen de COP 21 in Parijs. Dit rapport zal ook verder gebruikt worden binnen het kader van het Akkoord van Parijs.

37 Zie: Europese Commissie "Outcome of the Council Meeting 3521 Transport, Telecommunications and Energy (27 February 2017)".

38 Zie: https://ec.europa.eu/clima/policies/international/negotiations/paris_en; COM(2016) 863

5 Voorstel Richtlijn *Governance* structuur Energie Unie

De voorgestelde Richtlijn betreffende de Governance-structuur voor de Energie-Unie is nieuw, en is er op gericht om een samenhangende beheerstructuur voor de Energie Unie in het leven te roepen. Deze beheerstructuur omvat in eerste instantie de vereenvoudiging, reductie en integratie van de door de Commissie opvraagbare documenten inzake energie, klimaat en de daaraan gerelateerde onderwerpen, met name de daarmee verband houdende plannen, rapporten en rapportageverplichtingen³⁹. Zo worden er 50 bestaande documenten geïntegreerd tot 31 en worden er 23 documenten verwijderd. Daarnaast worden er sommige standaarddocumenten aangevuld met extra cijfermateriaal, bijvoorbeeld rond energiearmoede, duurzame biomassa en verwarming/koeling (hier zal in de volgende hoofdstukken nog op teruggekomen worden). Ook de *Climate Monitoring Mechanism Regulation* (MMR) werd hieraan toegevoegd. De bedoeling hiervan is om de band tussen energie en klimaat te versterken⁴⁰.

Aanvullend op het herstructureren van de door de Commissie gevraagde documenten, verstrekt dit voorstel ook meer toelichting over en structuur aan de Geïntegreerde Nationale en Klimaat- en Energieplannen met beleidsdoelstellingen en maatregelen voor de periode 2021 tot 2030; 2031-2040; 2041-2050⁴¹. Aanvankelijk moesten de Lidstaten de nationaal verdeelde 20-20-20 doelstellingen halen. Nu wordt er van de Lidstaten verwacht dat ze lange termijn plannen, in cycli van tien jaar, opstellen waarop de Europese Commissie toezicht houdt. Per Lidstaat zal er moeten worden aangegeven hoe men de diverse doelstellingen i.v.m. de Energieregelgeving gaat implementeren, in het perspectief van 2030 met een doorkijk naar 2050. De focus ligt niet op wat de individuele Lidstaten en andere actoren moeten doen, maar eerder over hoe de Europese Unie als collectief geheel de ambities gaat waarmaken. Dit zou moeten zorgen voor meer beleidstransparantie, investeringszekerheid en een betere coördinatie binnen de Europese Unie alsook voor meer onafhankelijkheid ten aanzien van landen en regio's buiten de Unie. Er zullen tevens concrete maatregelen voorgesteld worden om een potentiële kloof bij de verschillende doelstellingen te overbruggen. De Lidstaten zullen echter voldoende flexibiliteit krijgen om rekening te houden met de nationale eigenheid en voorkeuren⁴².

Het planningssysteem van de Energie Unie zal twee pijlers omvatten: *State of the Energy Union Report* en de Geïntegreerde Nationale Klimaat- en Energieplannen.

5.1 *State of the Energy Union Report*

Elk jaar in november zal de Europese Commissie een *State of the Energy Union Report* uitbrengen, met daarin een stand van zaken van de vorderingen inzake de Energie Unie⁴³. De staats- en regeringsleiders zullen dat rapport bespreken op een Europese top (telkens in

39 Zie: https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/technical_memo_energyuniongov.pdf

40 Zie: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/599279/EPRS_BRI\(2017\)599279_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/599279/EPRS_BRI(2017)599279_EN.pdf)

41 COM(2016) 759

42 Zie: <https://ec.europa.eu/energy/en/new-governance-deliver-objectives-energy-union>;
https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/technical_memo_energyuniongov.pdf

43 Zie: http://ec.europa.eu/priorities/energy-union-and-climate/state-energy-union_en

december). In de bijlage van de eerste *State of the Energy Union Report* werden landenfiches toegevoegd. Die gaven een overzicht van waar de lidstaten stonden met de vijf dimensies van de Energie Unie. De tweede *State of the Energy Union Report* bevat echter geen informatieblad die de feiten en cijfers per Europese Lidstaat bundelt⁴⁴. De gegevens van de Lidstaten worden doorheen de verschillende documenten gerapporteerd en geanalyseerd.

De *State of the Energy Union Report* en het bestaande Europees semester zullen zo goed mogelijk op elkaar worden afgestemd⁴⁵. De *State of the Energy Union Report* is vooral een politiek instrument. Het bevat dus geen technische details. Dit rapport is immers bedoeld om de prioriteiten van de Lidstaten in de verf te zetten en op de politieke agenda van onder meer de Europese Raad te houden. Zo hoopt de Commissie belangrijke dossiers die vastzitten efficiënt te kunnen deblokken.

In 2015 is voor het eerst een *State of the Energy Union Report* opgemaakt. Voortaan zal dat rapport elk jaar gepubliceerd worden. Ten gevolge van het Winterpakket Energie werd het tweede rapport nog maar recent uitgebracht, met name op 1 februari 2017⁴⁶. Op 3 februari 2017 is vicepresident Maroš Šefčovič dan ook opnieuw van start gegaan met zijn toer doorheen alle Lidstaten van de Europese Commissie om dit rapport te bespreken met de nationale wetgevers en *stakeholders*⁴⁷.

5.2 Nationale Geïntegreerde Energie- en Klimaatplannen

De Europese Lidstaten dienen tegen 1 januari 2019 een Nationaal Geïntegreerd Klimaat- en Energieplan uit te werken en te bezorgen aan de Europese Commissie⁴⁸. Daarin moeten de volgende elementen worden opgenomen: de energiemix; de fiscale maatregelen; de subsidieregels en andere regelingen; de doelstellingen voor de vijf dimensies van de Energie Unie; de beleidsmaatregelen die de Lidstaat zal nemen om de 2020- en 2030-doelen te halen met doorkijk naar 2050; de maatregelen die een Lidstaat zal nemen om de afgesproken doelen binnen het Parijs Akkoord te halen⁴⁹; een projectie op basis van een referentiescenario en minstens één beleidsscenario. De Europese Commissie heeft hiervoor een bindende en gestandaardiseerde *template* opgesteld waarvan dienen de Lidstaten gebruik te maken⁵⁰.

Met die plannen wil de Europese Commissie de Lidstaten aanzetten om een strategie op lange termijn te ontwikkelen⁵¹, waarin alle betrokken beleidsdomeinen en actoren geïntegreerd zijn. Bovendien wil men een regionale aanpak tussen de Europese landen bevorderen, als opstap naar de geïntegreerde Europese energiemarkt. Het is uitdrukkelijk de bedoeling dat de Lidstaten voor de uitwerking van hun klimaat- en energieplan overleggen met hun buurlanden en mogelijke synergiën opzoeken. De beheersstructuur van de Energie Unie stoelt namelijk op een geïnstitutionaliseerde dialoog met de Lidstaten, een dialoog die de Europese Commissie ook wenst open te trekken. Zo wil de Commissie de landenfiches eveneens doen bespreken met de sociale partners, de overige *stakeholders* en nationale parlementen. De

44 Zie: https://ec.europa.eu/commission/publications/2nd-report-state-energy-union_en

45 Zie: http://ec.europa.eu/priorities/energy-union-and-climate/state-energy-union_en

46 COM(2017) 53

47 Zie: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-161_en.htm

48 COM(2016) 759; <https://ec.europa.eu/energy/en/new-governance-deliver-objectives-energy-union>

49 Zie: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/599279/EPRS_BRI\(2017\)599279_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/599279/EPRS_BRI(2017)599279_EN.pdf) (p.5)

50 Zie: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52016PC0759> (Annex I).

51 Dit lange termijn perspectief dient in overeenstemming te zijn met het Europese doel om tegen 2050 80 tot 95 procent minder broeikasgassen te hebben. Zie: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/599279/EPRS_BRI\(2017\)599279_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/599279/EPRS_BRI(2017)599279_EN.pdf)

plannen zullen dan ook systematisch voorgelegd moeten worden (via publieke consultatie) aan *stakeholders* (burgers, industrie, regionale en lokale entiteiten,...). Deze plannen moeten tot slot ook in overeenstemming zijn met de beheersstructuur die afgesproken is binnen het internationale Parijs Akkoord – met de vijfjarige cycli van monitoring, opvolging, verificatie en aanpassing⁵².

De Europese Commissie beoogt met de Geïntegreerde Nationale Klimaat- en Energieplannen een gestroomlijnde rapportering⁵³. Het zal geen bureaucratisch geïnspireerd document zijn, maar een rapport dat zich concentreert op de essentiële punten, met het oog op politieke discussie en besluitvorming alsook om betrokkenheid en transparantie voor de investeerders te verhogen. Bij de aangepaste voorstellen uit het Winterpakket Energie werden de momenteel opgelegde datastromen die vanwege de Lidstaten aangeleverd moeten worden, gestroomlijnd en aangevuld. Daarnaast werden nieuwe datastromen gecreëerd en mee geïntegreerd. Wat betreft nieuwe rapportages, zullen er onder andere data opgevraagd worden inzake energiearmoede en verwarming/koeling (hier zal nog op teruggekomen worden bij de bespreking van de (andere) individuele voorstellen). De data over hernieuwbare energie, biomassa, energie-efficiëntie, enz. zullen ook vanuit de Lidstaten gekoppeld moeten worden aan instrumenten, projecties en doelen van de Lidstaten. Op die manier kunnen zowel de Lidstaten zelf alsook de Commissie de vinger aan de pols houden inzake de evolutie van deze cijfers en de verhouding ervan ten aanzien van de doelen. Daarnaast zal de link met maatregelen, acties en instrumenten vanuit de Lidstaten en/of vanuit de Europese Unie een zicht geven op de impact ervan op de energietransitie. Dit geeft de mogelijkheid om de plannen bij te sturen waar nodig.

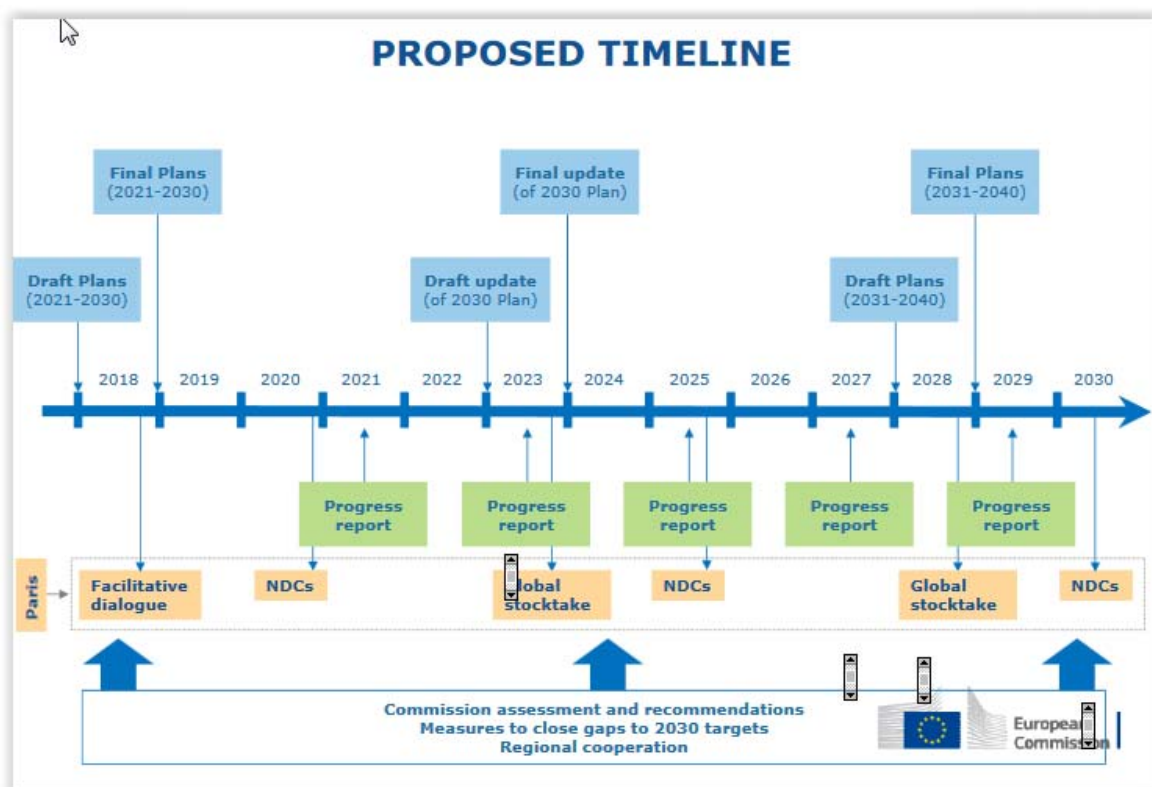
In dit kader vraagt de Commissie de Lidstaten om reeds tegen 1 januari 2018 bij de Commissie een ontwerp van Klimaat- en Energieplan in te dienen, met een visie en met precieze maatregelen. In ons land moeten het federale niveau en de gewesten zo'n plan samen opstellen. Daarnaast moet ons land ook afstemmen met de buurlanden voor de regionale samenwerking. De opstart hiervan zou al in 2016 moeten plaatsgevonden hebben⁵⁴. De Commissie gaat nauw toezien op de inhoud van die Klimaat- en Energieplannen. In de loop van 2018 zal er overleg zijn, zullen de cijfers worden vergeleken en komen er Europese aanbevelingen. Tegen 2019 moet er dan een definitief plan klaarliggen. Vanaf 2021 evalueert de Europese Commissie (aan de hand van een *progress report*) elke twee jaar de concrete vooruitgang en stuurt ze bij met maatregelen op Europees niveau en/of met aanbevelingen voor afzonderlijke Lidstaten⁵⁵. Eén keer tijdens de tienjarige cyclus/periode is het mogelijk voor de Lidstaten om hun Nationale Geïntegreerde Klimaat- en Energieplannen aan te passen, om alzo rekening te houden met de veranderende omstandigheden. Voor de periode 2021-2030 kunnen de Lidstaten hun plannen aldus *updaten* in 2024, waarbij ze reeds een ontwerp van actualisatie moeten opmaken in 2023. Het ontwerp plan voor de periode 2031-2040 dient op 1 januari 2028 klaar te zijn en volgt eenzelfde procedure (zie ook onderstaande grafiek).

52 Zie: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/599279/EPRS_BRI\(2017\)599279_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/599279/EPRS_BRI(2017)599279_EN.pdf)

53 Zie Syntheserapport Klimaatcommissie, pp 5-6

54 Zie: http://www.ies.be/files/%20Energy-Union-Governance_Guidance-on-National-Plans.pdf

55 De Commissie stelt voor dat de Lidstaten een jaarlijkse update geven inzake broeikasgassen, de steun aan ontwikkelingslanden inzake mitigatiemaatregelen en het gebruik van de inkomsten uit de ETS. Zie: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/599279/EPRS_BRI\(2017\)599279_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/599279/EPRS_BRI(2017)599279_EN.pdf)

Figuur1: Voorgestelde tijdslijn Nationale Geïntegreerde Energie-en Klimaatplannen⁵⁶.

De Lidstaten moeten zo goed als mogelijk rekening houden met de door de Commissie geformuleerde aanbevelingen en in hun volgende rapport aangeven in hoeverre zij hier gehoor aan hebben gegeven of toelichten waarom zij zijn afgeweken van bepaalde aanbevelingen. Er komt dus een gelijkaardig Europees toezicht voor het energiebeleid zoals die nu reeds bestaat bij de nationale begrotingen. Echte bestraffingen zullen er niet komen voor de slechte klimaatleerlingen. Er kunnen echter twee mogelijke problemen optreden: een gebrek aan ambitie (*ambition-gap*) en/of een gebrekkige implementatie (*delivery-gap*). Als de Europese Commissie opmerkt dat de collectieve ambities niet gehaald worden (*ambition gap*), dan zouden er corrigerende maatregelen vanuit de Commissie komen. Wat de *delivery gap* aangaat, wordt gekeken in hoeverre het probleem zich situeert bij één Europese Lidstaat. Indien er effectief problemen zijn die kenmerkend zijn voor één bepaalde Lidstaat, dan komen er *country specific recommendations*, analoog aan het Europees semester, waarbij uiteindelijk de Europese financiering aan een Lidstaat kan opdrogen. Maar het probleem kan zich ook op Europees niveau voordoen. De corrigerende maatregel heeft dan betrekking op de Europese Unie als geheel.

Specifiek inzake hernieuwbare energie kan er een maatregel opgelegd worden in de vorm van financiële bijdragen vanwege de Lidstaten aan een financieel instrument. Dat instrument zal dan beheerd worden door de Commissie zal ingezet worden om kosten-efficiënte hernieuwbare energieprojecten over heel de Europese Unie te kunnen ondersteunen. Alternatieven hierop zijn maatregelen die het aandeel hernieuwbare energie doen toenemen in de transport of verwarmingssector. Specifiek voor energie-efficiëntie zullen bijkomende

⁵⁶ Zie: http://energia.fi/files/1486/YrjoMakela_Energiateollisuus_slides_to_be_distributed.pdf

maatregelen gericht zijn op het verbeteren van energie-efficiëntie in gebouwen, producten en transport.

6 Herziening Richtlijn Energie-Efficiëntie

6.1 Periode tot en met 2020

De Richtlijn inzake Energie-Efficiëntie van 25 oktober 2012 (wijziging Richtlijn 2009/125/EG en 2010/30/EU evenals intrekking van de Richtlijnen 2004/8/EG en 2006/32/EG) werd vastgesteld in het kader van het Europees Energie-Efficiëntieplan uit 2011, dat 20% energiebesparing beoogde tegen 2020⁵⁷ ten opzichte van een (*business as usual*) of BAU-scenario. Die besparingsdoelstelling was in 2007 reeds als een streefwaarde vastgelegd door de Europese leiders. Naast de verplichte, maar niet bindende, nationale energiebesparingsdoelstellingen legt de richtlijn ook, per Lidstaat, maatregelen op inzake energie-efficiëntie, renovatie; inschatting potentieel warmtekrachtkoppeling (WKK) en warmte/koeling; verplichte energieaudits voor grote ondernemingen⁵⁸ en het invoeren van slimme meters en netten. De maatregelen hebben als doel de efficiëntie te verbeteren in alle fasen van de energieketen - met name van de energietoevoer tot het energieverbruik door consumenten.

Dit zijn de belangrijkste maatregelen die in deze richtlijn opgenomen werden:

- Een verplichte energiebesparing bij de distributie en/of detailhandel aan de eindafnemer van jaarlijks 1,5% – ten aanzien van het gemiddeld verbruik voor de jaren 2010-2012 – voor de periode 2014 tot en met 2020. Het gaat hier om een cumulatieve doelstelling. Deze energiebesparing staat los van de individuele nationale economische groei aangezien de besparing aan het begin van de looptijd berekend werd. De Lidstaten krijgen wel de mogelijkheid om energiebesparingen die zijn behaald in de energietransformatie-, distributie- en transmissiesectoren mee te tellen, met inbegrip van efficiënte wijkverwarmings- en koelinfrastructuur.
- De Lidstaten zorgen ervoor dat ze jaarlijks (vanaf 2014) “3% van de totale vloeroppervlakte van verwarmde en/of gekoelde gebouwen die eigendom zijn van en gebruikt worden door hun centrale overheid” renoveren.
- Het vastleggen van een nationale langetermijnstrategie ter bevordering van investeringen in de renovatie van gebouwen – met inbegrip van commerciële, woon-, publieke en privégebouwen (2014).
- Verplichte energieaudits voor grote bedrijven in de Europese Lidstaten. De audits moeten ten minste elke vier jaar plaatsvinden. Er is echter een uitzondering voor gecertificeerde energie- en milieusystemen.

⁵⁷ 2012/27/EU

⁵⁸ Grote ondernemingen: alle ondernemingen die niet klein of middelgroot zijn. Kleine en middelgrote onderneming worden gedefinieerd in de Richtlijn Energie-Efficiëntie bij artikel 2(26) als volgt: “*kleine en middelgrote ondernemingen*’ of ‘kmo’s’, onder - nemingen als omschreven in titel I van de bijlage bij Aan - beveling 2003/361/EG van de Commissie van 6 mei 2003 betreffende de definitie van en kleine, middelgrote en micro-ondernemingen; tot de categorie kleine, middelgrote en micro-ondernemingen behoren ondernemingen waar minder dan 250 personen werkzaam zijn en waarvan de jaaromzet 50 miljoen EUR en/of het jaarlijkse balanstotaal 43 miljoen EUR niet overschrijdt,”

- Een verplichte beoordeling van het potentieel van hoogrenderende warmtekrachtkoppeling en efficiënte stadsverwarming en –koeling in de Lidstaten per 31 december 2015. Deze beoordeling moet om de vijf jaar worden bijgewerkt.
- Het concept van de “slimme meter” wordt – in de geest van het “Derde Energiepakket”⁵⁹ verder uitgewerkt, Lidstaten moeten daarbij slimme meters uitrollen voor 80% tegen 2020, enkel indien een kostenbaten analyse positieve resultaten oplevert.
- Losstaand van de slimme meter, wordt er ook de nadruk gelegd op de verstrekking van nauwkeurige informatie op energierekeningen. De bedoeling hiervan is consumenten in staat te stellen hun energiegebruik te beheren en meer efficiënt energiegebruik te bevorderen.

De Belgische omzettingbepalingen met betrekking tot deze Richtlijn inzake Energie-Efficiëntie werden aan de Europese Commissie meegedeeld⁶⁰. Ter realisatie van de indicatief bepaalde nationale doelstelling van de richtlijn, werd een Derde Actieplan 2014-2016 inzake Energie-Efficiëntie opgesteld. België moet ook jaarlijks verslag uitbrengen aan de Europese Commissie over de bereikte vooruitgang om de Nationale Energie-Efficiëntiestreefcijfers te halen.

6.2 Periode 2021 tot en met 2030

De Europese Commissie heeft de voorgaande Richtlijn inzake Energie-Efficiëntie geëvalueerd en vervolgens geprobeerd deze te vereenvoudigen en verbeteren⁶¹. De nu voorgestelde artikelen hebben betrekking op consumentenrechten alsook op een betere toegang tot slimme meters, tools, facturen en consumenteninformatie. De procedure die leidt tot implementatie op lidstaatniveau heeft men ook trachten te faciliteren.

Het voorstel van de Europese Commissie inzake de nieuwe energie-efficiëntiedoelstelling – met als deadline 2030 – bestaat in een Europees bindende doelstelling van 30 procent⁶². Aanvankelijk wilde de Europese Raad een indicatieve doelstelling van 27% (oktober 2014)⁶³. De aanpassing van de doelstelling voor energie-efficiëntie naar 30% en het bindend karakter ervan op Europees niveau wordt verdedigd als een verderzetting van het succesvolle voorgaande beleid inzake energie-efficiëntie – met aanpassingen waar het volgens de Commissie nuttig en/of nodig bleek te zijn⁶⁴. Zo is er meer aandacht voor de financiering van energie-efficiëntie door o.a. het “*Smart financing of smart buildings*” initiatief.

Hoewel er geen bindende doelstellingen zullen zijn op lidstaatniveau, zullen de Europese Lidstaten alsnog hun indicatieve doelstellingen moeten overmaken via de Nationale Geïntegreerde Klimaat- en Energieplannen⁶⁵. De Commissie zal vervolgens een evaluatie maken van deze cijfers – in het licht van de doelstelling 2030. Dit proces werd reeds omschreven bij het hoofdstuk over de *governance*-structuur (hoofdstuk 5).

Hierbij een overzicht van de belangrijkste wijzigingsvoorstellen

⁵⁹ 2009/72/EC

⁶⁰ Zie http://economie.fgov.be/nl/consument/Energie/Duurzame_ontwikkeling/Energie-efficiëntie/#.WloQB316DiA

⁶¹ Zie https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/technical_memo_energyefficiency.pdf

⁶² COM(2016) 761

⁶³ Zie: https://ec.europa.eu/clima/policies/strategies/2030_nl

⁶⁴ Zie https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/technical_memo_energyefficiency.pdf

⁶⁵ COM(2016) 761

- De energiebesparingsverplichtingen werden aangepast, voor de periode na 2020 – telkens in cycli van tien jaar. De Lidstaten worden opnieuw verplicht een jaarlijkse energiebesparing (binnen hun eigen finaal energiegebruik) te realiseren van 1,5%, wat op tien jaar tijd een besparing van 15% moet opleveren⁶⁶. In de praktijk hebben de lidstaten (opnieuw) de flexibiliteit hun energiebesparing als gewenst te spreiden overheen de periode 2021-2030. Het besparingspotentieel staat voor de komende cyclus van tien jaar ten aanzien van het gemiddeld verbruik voor de jaren 2016, 2017 en 2018⁶⁷.
- De strategieën van de Lidstaten om financiering te mobiliseren inzake gebouwen, wordt verschoven van de Richtlijn energie-efficiëntie naar de Richtlijn energieprestaties gebouwen.
- In de aangepaste richtlijn zal de berekeningsmethode inzake energiebesparing worden vereenvoudigd. Tussen 2020 en 2030 zullen de Lidstaten moeten aangeven wat de jaarlijkse energieverkoop is. Ook energiearmoede zal nu statistisch opgevolgd en gerapporteerd worden. Met de “*default energy factor*” (in Annex IV) zal technologische vooruitgang mee in rekening worden gebracht.
- Lidstaten hadden reeds de mogelijkheid om energie-armoede aan te pakken, maar de aanpak hiervan wordt nu gewijzigd. Volgens het Winterpakket moet armoede bij de wortel aangepakt worden, namelijk bij de lage inkomens en bij weinig energetisch efficiënte huisvesting. Lidstaten dienen bijgevolg armoede aan te pakken met sociaal beleid en – specifiek voor energie – met maatregelen inzake energie-efficiëntie, zoals bijvoorbeeld het isoleren van sociale woningen. Sociale tarieven kunnen enkel als tijdelijke maatregel blijven bestaan. Ook in hun lange termijn strategieën worden Lidstaten ertoe verplicht een bijdrage te leveren inzake energie armoede via het *governance*-systeem (Hoofdstuk 5).
- In het voorstel zitten ook aangepaste voorwaarden voor het meten van energieconsumptie. Gas en elektriciteit zullen op een zelfde manier gemeten en aangerekend worden. Een gelijkaardig instrument dient uitgewerkt te worden specifiek voor warmte- en koudnetten alsook voor warmwaterleidingen. Nieuwe meters dienen tegen 2020 op afstand leesbaar te zijn en bestaande meters dienen dat tegen 2027 te zijn – indien dit kostenefficiënt is. Voor appartementen met meerdere (sub)meters alsook gebouwen met meerdere functies wordt een onderscheid gemaakt tussen finale klanten en finale consumenten.

De aanpassingen zullen van kracht worden de 20ste dag na publicatie. De nationale omzetting dient 12 maanden hierna te gebeuren⁶⁸.

66 De berekening dient gemaakt te worden voor de tienjarige periode, maar 1 keer in die tijd is een bijsturing mogelijk. Voor de periode 2021-2030 zal dit evaluatiemoment in 2027 zijn.

67 Nog steeds kunnen door de Lidstaten flexibiliteitsmogelijkheden toegepast worden (Artikel 7(2)) die leiden tot een aanpassing van de berekening voor het halen van de doelstelling – tot maximum 25%. Bij de uitzonderingen werd door de Europese Commissie voorgesteld het faseren van de 1,5% doelstelling (in RL 2012: 1% in 2014; 1,25 in 2016 en 2017 en 1,5 in 2018, 2019 en 2020) te verwijderen. De andere flexibiliteitsmogelijkheden blijven behouden – mits actualisatie: een deel van de finale verkoop uitsluiten uit de berekening van de besparingsdoelstelling; meetellen energiebesparingen uit acties die niet nieuw zijn – uit de periode voor 2020; meetellen besparingen uit de sectoren distributie en transmissie. Daarnaast wilt de Commissie in het aangepast voorstel energie op of in de gebouwen (= hernieuwbare energiebronnen) voor eigen gebruik laten meetellen voor de vermindering van de besparingsdoelstelling (tot -25%). Op die manier wil de Commissie nieuwe hernieuwbare energie installaties promoten. Tot slot wilt de Commissie nog steeds de verkoop van energie in transport gedeeltelijk of volledig buiten beschouwing houden van de berekeningen voor energiebesparing (uitzondering – Artikel 7(1). Maatregelen in het kader van andere richtlijnen, kunnen niet in aanmerking genomen worden voor de doelstelling in art 7 (bvb. EPBD).

68 Zie: www.linklaters.com/pdfs/mkt/.../161202_Newsletter_Energy.pdf

7 Herziening Richtlijn Energieprestaties gebouwen

7.1 Periode tot en met 2020

De Richtlijn Energieprestaties Gebouwen is vastgesteld in 2002 en werd van kracht in 2003⁶⁹. In 2010 werd deze Richtlijn een eerste keer herzien⁷⁰. De herziening werd ook beïnvloed door het Kyoto Protocol (2007) om alzo de doelstelling van 20% minder energieverbruik mee invulling te geven.

Deze Richtlijn heeft als doel de energieprestaties van gebouwen in de Europese Unie te verbeteren door klimaat- en lokale omstandigheden mee in rekening te brengen. Via de richtlijn worden minimumeisen en een gemeenschappelijke methodologie opgelegd inzake energie voor verwarming, verlichting, ventilatie, warm water en koeling.

Hierbij de belangrijkste punten:

- De Lidstaten moeten, op basis van een gemeenschappelijk Europese benchmarking-methode, de kosten-optimale niveaus van de energieprestatie-eisen ten opzichte van de totale levenscyclus van de gebouwen berekenen en op te leggen voor nieuwbouw en grondige renovatie. Bij afwijking dient de betrokken Lidstaat dat verschil te verantwoorden aan de Europese Commissie. Minstens om de vijf jaar worden de minimumeisen voor energieprestaties van gebouwen herzien. Het is de Europese Commissie die verantwoordelijk is voor het opstellen van een methodologie om de berekening te kunnen maken van het optimale kostenniveau voor de energieprestatie-eisen.
- Met deze richtlijn worden de nationale overheden ertoe verplicht een certificeringssysteem te hanteren voor energieprestaties. Het energieprestatiecertificaat (EPC) geeft informatie over de energiescore van een gebouw alsook aanbevelingen wat betreft kosteneffectieve verbeteringen ervan aan de toekomstige koper of huurder. Het bezit ervan is verplicht bij verkoop en verhuur van woningen. Daarnaast geldt de verplichting ook voor publieke gebouwen (met een vloeroppervlakte tot 250m²) en alle gebouwen groter dan 500 m² die frequent door het publiek worden bezocht (winkels, banken...). Wanneer deze gebouwen te koop of te huur aangeboden worden, moet het energieprestatiecertificaat vermeld worden via alle mogelijke advertenties in commerciële media. Bij de keuring van verwarmings- en airconditioningsystemen moet een verslag worden opgesteld dat aanbevelingen bevat en aan de eigenaar of huurder wordt overhandigd. Er moet voor de certificaten en inspecties een onafhankelijk controlesysteem worden ingevoerd. De Lidstaten moeten sancties vastleggen voor inbreuken op de wetgeving waarmee de richtlijn wordt omgezet.
- Voor ingrijpende renovaties van een gebouw moeten de energieprestaties ervan volgens Europees vastgelegde eisen worden aangepast. Voor kleinere renovaties moeten enkel de energieprestatie eisen bepaald worden bij het deel van de gebouwschil dat vervangen wordt en een significante impact heeft op de energieprestatie.
- In bestaande gebouwen moeten de Lidstaten systeemeisen vastleggen op het vlak van de globale energieprestatie van technische installaties die daar vervangen worden.

69 2002/91/EC

70 2010/31/EU

- De haalbaarheid van alternatieve systemen van energieopwekking moet voor elke nieuwbouw in de Europese Unie onderzocht worden, in nieuwbouw geldt ook een minimum aandeel hernieuwbare energie.
- De Europese Lidstaten moeten regelmatige inspecties uitvoeren van verwarmings- en klimaatregelingssystemen. Verwarmingsinstallaties waarvan de ketel ouder is dan 15 jaar dient verplicht een eenmalige totale keuring te krijgen. Zowel de energieprestatiecertificatie als de keuring van de centrale verwarmingsketels en airconditioningssystemen kan enkel door gekwalificeerde en/of erkende deskundigen uitgevoerd worden.
- Vanaf 2021 moeten alle nieuwe gebouwen ‘bijna-energieneutrale’-gebouwen zijn. Een ‘bijna-energieneutraal’ gebouw is een *“gebouw met een zeer hoge energieprestatie. De dicht bij nul liggende of zeer lage hoeveelheid energie die is vereist, dient in zeer aanzienlijke mate te worden geleverd uit hernieuwbare bronnen, en dient energie die ter plaatse of dichtbij uit hernieuwbare bronnen wordt geproduceerd, te bevatten.”*⁷¹ Vanaf 2019 zal het ‘bijna-energie-neutraal’-principe al toegepast worden in nieuwe gebouwen – in het beheer van een bepaalde overheid – waarin overheidsinstanties gehuisvest zijn. Alle Lidstaten stellen ook een actieplan op om een toename van BEN-gebouwen te kunnen realiseren. Op het energieprestatiecertificaat moet zowel de kosteneffectiviteit als de technische haalbaarheid van de opgenomen maatregelen vermeld worden.

De tekst werd omgezet in Belgische nationale regelgeving en dit werd ook medegedeeld aan de Europese Commissie. De Commissie zou per 1 januari 2017 een evaluatie maken van de voortgang die behaald is met betrekking tot de energieprestatiedoelstellingen en, indien nodig, nieuwe voorstellen doen. Dit werd ook effectief gedaan, maar dan in de context van het Winterpakket Energie⁷².

7.2 Periode 2021 tot en met 2030

De voorgestelde aanpassingen in het kader van het Winterpakket zijn relatief summier en hebben grotendeels betrekking op renovatiedoelstellingen, inspectie, energieprestatiecertificatie, de aanwezigheid van elektrische laadpunten voor elektrisch transport en het meten en controleren van het energieverbruik⁷³.

Men wil met de aanpassingen inzetten op een nog groot onbenut potentieel voor energie-efficiëntie in gebouwen. Het meest vernieuwende aan het wijzigingsvoorstel is dat er rekening wordt gehouden met “de vergeten dimensie” van energie-efficiëntie in gebouwen: het optimaliseren of gebrek aan optimalisatie van technische systemen zoals verwarming, koeling, warm water en ventilatie. Deze technische systemen (ongeacht wat het toestel is) worden bestuurd door een automatisch systeem. Hier zit nog heel wat potentieel, gaande van optimalisaties tot het vervangen van een toestel door een meer efficiëntere variant of een ander toestel.

Hierbij een overzicht van de belangrijkste punten⁷⁴

- De regels inzake nieuwe gebouwen blijven grotendeels ongewijzigd

⁷¹ Zie: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=uriserv%3Aen0021>

⁷² Zie: http://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/1_en_impact_assessment_part1_v3.pdf

⁷³ Zie: https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/technical_memo_energyefficiency.pdf

⁷⁴ COM(2016) 765

- De betrachting van de Lidstaten, wat betreft hun gebouwenpatrimonium, bestaat nog steeds in het behalen van een hogere renovatiegraad. De Europese Commissie vraagt de Lidstaten om bij de overdracht van hun cijfergegevens over gebouwen (*governance* structuur hoofdstuk 5) die renovatiegraad te koppelen aan de energieprestatiecertificaten. Zo zou de Commissie graag bij overheidssteun met betrekking tot energiebesparingen een overzicht hebben van de energieprestatiecertificaten vooraf en na de renovatie. Daarnaast wenst de Commissie ook dat de Lidstaten in hun maatregelen rekening zouden houden met een lange termijn pad (2030 en 2050). Er is ook een voorstel in het Winterpakket Energie waarbij een “*smartness indicator*” zou toegevoegd worden aan het energieprestatiecertificaat. Zo zouden de consumenten bij aankoop of huur van een woning direct een zicht hebben op de graad van automatisering en slimme toestellen in die woning.
- De regels inzake de mobilisering van financiering voor het nationale gebouwenpatrimonium werden verschoven van de Richtlijn Energie-Efficiëntie naar de Richtlijn Energieprestaties Gebouwen. Het betreft hier zowel (alternatieve) financiering alsook lange termijn plannen voor bijna-energie neutrale woningen en decarbonisatie-doelstellingen van gebouwen.
- Innovatieve en “slimme” technologie zou mee opgenomen worden, zodat gebouwen zo efficiënt mogelijk benut kunnen worden. In het voorstel wordt bij ingrijpende renovaties en nieuwe niet-residentiële gebouwen de verplichting opgelegd één laadpunt te voorzien per tien parkeerplaatsen en deze laadbeurten te laten afhangen van reële prijssignalen op de energiemarkt. Vanaf 2025 zou deze verplichting voor alle gebouwen gelden. Er wordt wel een uitzondering voorzien voor KMO's⁷⁵.
- Betere data over gebouwen zullen beschikbaar gesteld worden via het verzamelen van energieconsumptiedata. Er dient ook een energieprestatiedatabank te komen op basis van energieprestatiecertificaten. Publieke gebouwen met een oppervlakte die groter is dan 250 m² dienen hun energieverbruik bekend te maken in die databank. Er werd ook een nieuwe calculatiemethode ingelast voor de bepaling van de energieprestatie.
- Bij niet-residentiële gebouwen – met een verbruik van meer dan 250 MWh – en residentiële gebouwen – met een gecentraliseerd technisch verwarmingssysteem en een verbruik van meer dan 100 kW – dienen verplichte inspecties uitgevoerd te worden voor de er geïnstalleerde airco's en boilers. Bij die inspectie wordt de efficiëntie van het toestel gecontroleerd, alsook de capaciteit van toestel in vergelijking met de verwarmings- of koelingsbehoefte van dat gebouw. De capaciteit van het toestel dient niet opnieuw gecontroleerd te worden, zolang er geen veranderingen aan het systeem worden gebracht. Het alternatief op deze controles is het invoeren van automatisering en een controlesysteem die het energieverbruik en de energie-efficiëntie voortduren meet, weergeeft en door de consument laat aanpassen of automatisch zelf aanpast.
- Bepalingen waarvan intussen gebleken is dat zij niet het verwachte resultaat opgeleverd hebben, werden aangepast of verwijderd⁷⁶.
- Lidstaten dienen een plan (*roadmap*) uit te tekenen met duidelijke (tussentijdse) doelstellingen (2030) en maatregelen om de 2050 doelstelling inzake het decarboniseren van hun gebouwen te bereiken.

⁷⁵ KMO zoals gedefinieerd in Titel I van de Annex 2003/361/EC van 6 mei 2003

⁷⁶ Artikel 6(1) en artikel 7 (5de alinea) werden volledig verwijderd. Artikel 15 (2,3,4,5) werden verwijderd en vervangen

Deze aanpassingen zullen van kracht worden de 20ste dag na publicatie. De nationale omzetting dient 12 maanden hierna te gebeuren⁷⁷.

8 Herziening Richtlijn Hernieuwbare Energie

8.1 Periode tot en met 2020

De Richtlijn inzake Hernieuwbare Energie (2009) heeft als doel het aandeel energie uit hernieuwbare energiebronnen in de energievoorziening stelselmatig te verhogen⁷⁸. Het oorspronkelijke voorstel geeft uitvoering aan de doelstelling dat tegen 2020 20% van het energieverbruik in de Europese Unie afkomstig moet zijn van hernieuwbare energiebronnen - uitgesplitst in nationale bindende subdoelen en rekening houdend met de verschillende vertrekpunten in elke Lidstaat. De subdoelen gaan van een 10% in Malta tot een 49% in Zweden. Elk land van de Europese Unie wordt, met deze richtlijn, ertoe verplicht om een nationaal actieplan voor 2020 op te stellen met daarin vermeld het aandeel hernieuwbare energie voor de productie van elektriciteit, verwarming en vervoer. Om de doelstelling inzake hernieuwbare energie te stimuleren, wordt via deze richtlijn de samenwerking bevorderd tussen de Lidstaten van de Europese unie – en zelfs met staten buiten de Europese unie. Zo is het mogelijk voor Lidstaten om energie van hernieuwbare energiebronnen uit te wisselen. Europese Lidstaten kunnen zelfs, voor het behalen van de doelstellingen van hun actieplannen, energie importeren van buiten de Unie, op voorwaarde dat deze verbruikt wordt in de Unie en door efficiënte installaties geproduceerd wordt. In elk geval moet elke Europese Lidstaat de herkomst van de elektriciteit, koeling of verwarming van hernieuwbare energiebronnen kunnen garanderen.

Naast de algemene doelstelling voor hernieuwbare energie, moeten alle Lidstaten tegen 2020 10% van hun vervoersbrandstoffen produceren uit hernieuwbare bronnen. Ook de duurzaamheidscriteria voor vloeibare biobrandstoffen werden hierin vastgelegd. De Lidstaten worden verantwoordelijk gesteld voor de nodige infrastructuur wat betreft het gebruik van hernieuwbare energiebronnen in de transportsector.

In 2013 heeft de Commissie verdere richtsnoeren uitgevaardigd over steunregelingen voor hernieuwbare energie alsook over het gebruik van samenwerkingsmechanismen om de streefdoelen voor hernieuwbare energie tegen lagere kosten te halen⁷⁹. De laatste volledige herziening van de betreffende richtlijn was in 2014 met richtsnoeren inzake staatssteun op milieu- en energiegebied om verder gestalte te geven aan het nieuwe kader voor steunregelingen op het vlak van hernieuwbare energie. In 2015 werd de richtlijn nog gewijzigd inzake de kwaliteit van benzine en diesel. Hierbij werd de overgang van eerste generatie biobrandstoffen naar tweede generatie biobrandstoffen gestimuleerd. Een nieuwe bepaling schrijft immers voor dat eerste generatie biobrandstoffen in 2020 maar maximaal 7% mag meetellen voor het bereiken van de doelstelling hernieuwbare energie in de transportsector.

⁷⁷ Zie: www.linklaters.com/pdfs/mkt/.../161202_Newsletter_Energy.pdf

⁷⁸ 2009/28/EG

⁷⁹ Zie: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=URISERV%3Aen0009>

8.2 Periode 2021 tot en met 2030

Met het voorstel van de Europese Commissie uit het Winterpakket Energie bedraagt de nieuwe doelstelling voor hernieuwbare energie tegen 2030 27%; deze doelstelling is bindend op Europees niveau⁸⁰. De nationale doelen van 2020 zullen voor de periode 2021-2030 voor de lidstaten telkens als startbasis gebruikt worden. De Lidstaten zullen dus een minimaal deel van hernieuwbare energiebronnen in hun finale consumptie dienen te halen tussen de 10 en 49%. Bij de realisatie hiervan zullen de Lidstaten opnieuw de mogelijkheid krijgen om aan statistische overdracht te doen. Daarnaast zal de EU – via het *governance* systeem – mechanismen inzetten om een mogelijke resterende kloof te dichten (zie hoofdstuk 5).

De herziening van deze richtlijn is bedoeld om een duidelijker juridisch kader te realiseren en also onzekerheden voor investeerders te reduceren en de administratieve lasten te verlagen. De Commissie hoopt dat deze aanpassingen een positieve impact zullen hebben op de kosten van hernieuwbare energie, namelijk dat de prijs (zonder belastingen en heffingen) blijvend zal dalen. Men streeft er immers naar dat de Europese Unie haar leiderschapsrol inzake hernieuwbare energie zo snel mogelijk zal kunnen heroveren.

Hierbij een opsomming van de belangrijkste wijzigingen

- De Europese Commissie voorziet in een *toolkit* met algemene principes die de Lidstaten dienen te volgen om hun ondersteuningssystemen voor hernieuwbare energie meer marktgericht, kosten-efficiënt, in overeenstemming met de Europese staatssteunrichtlijnen en op Europees niveau meer geharmoniseerd te maken. Hierbij horen: marktgebaseerde ondersteuningssystemen voor hernieuwbare elektriciteit; transparante, open en non-discriminatieve tenders; technologie-specifieke versus technologie-neutrale tender.
- Er wordt voor de elektriciteitssector een graduele en gedeeltelijke opening voorzien wat betreft ondersteuningssystemen voor participatie over de landsgrenzen heen. In de periode 2021-2025 zullen ondersteuningssystemen voor minstens 10% opengesteld worden voor projecten van andere Europese Lidstaten. In 2026 tot en met 2030 dienen ondersteuningssystemen zelfs voor minstens 15% opengesteld te worden voor projecten van andere Europese Lidstaten. Lidstaten kunnen hierbij gemeenschappelijke ondersteuningssystemen opzetten of hun eigen systeem open stellen via een samenwerkingsovereenkomst. De energieproductie die bij zulke projecten tot stand komt, mag gebruikt worden voor de nationale doelstellingen inzake hernieuwbare energie. Een Europese Lidstaat mag ook een gezamenlijke projecten voor hernieuwbare energieproductie aangaan met een andere Lidstaat of derde partij. Hierbij wordt de samenwerking met private partners toegelaten.
- De prioritaire toegang van “mature” hernieuwbare energiebronnen valt weg. De Commissie wil een gelijk speelveld creëren voor alle technologieën en hindernissen op de markt (ten aanzien van hernieuwbare energiebronnen) wegwerken. De prioritaire toegang blijft nog wel van toepassing voor bestaande hernieuwbare energie installaties, kleinschalige hernieuwbare energie installaties en demonstratieprojecten van innovatieve energietechnologieën.
- De 10% hernieuwbare energiedoelstelling voor transport zal na 2020 verdwijnen. De nationale bijmengingsverplichting voor geavanceerde brandstoffen (biobrandstoffen alsook brandstoffen uit afvalstoffen van fossiele oorsprong) zullen toenemen van 1,5% in 2021 tot 6,8% in 2030. Van die 6,8 procent moet minstens 3,6 procent afkomstig zijn van

80 COM(2016) 767

geavanceerde biobrandstoffen. Het aandeel eerste generatie biobrandstoffen (uit voedingsgewassen) gaat geleidelijk naar beneden van maximaal 7% in 2021 naar maximaal 3,8% in 2030. Binnen de luchtvaartsector mogen voorkeurregels inzake geavanceerde brandstoffen toegepast worden. Er zullen ook nationale databases opgericht worden waarin brandstoffen getraceerd kunnen worden en het risico op fraude also getemperd kan worden.

- Er zou vanaf 2021 één administratief contactpunt (one-stop-shop) moeten komen voor het coördineren van het vergunningenproces van hernieuwbare energieprojecten en het begeleiden van indieners doorheen dit proces. Daarbij wordt ook een maximum tijdslimiet ingelast voor het toekennen van zulke vergunningen van maximum 3 jaar voor gewone projecten en maximum 1 jaar voor “repowering” van bestaande installaties. Demonstratieprojecten, installaties van minder dan 50kW (zoals een micro-WKK) en bepaalde repowering projecten zullen enkel onderworpen worden aan een notificatie-verplichting.
- De Garanties van Oorsprong (GO's) blijven bestaan maar worden administratief verbeterd. Indien de energie die geproduceerd wordt, vergoed wordt via een ondersteuningssysteem, dan worden de GO's direct op de markt gebracht om te veilen. Dit is bedoeld om de kosten verbonden aan ondersteuningssystemen voor hernieuwbare energie te beperken. Het systeem wordt ook uitgebreid naar de opslag en injectie van biogas.
- Met deze richtlijn wordt ook gefocust op het versterken van de rol van de consument. Via de aangepaste richtlijn zouden consumenten toegang moeten krijgen tot duidelijke en betrouwbare informatie over de beste deals op de markt. Dit kan gebeuren via gecertificeerde online prijsvergelijkingstools. Er wordt ook nogmaals benadrukt dat de prijsstructuur voor energie transparanter dient gemaakt te worden. Het gebruik van boetes bij het switchen tussen leveranciers wordt op Europees niveau verboden wat consumenten sneller moet aanzetten om te switchen⁸¹. Indien ze dat wensen kunnen consumenten gebruik maken van nieuwe energiediensten zoals vraagzijdebeheer en nieuwe technologie zoals een slimme meter om also snel in te spelen op marktgebaseerde energieprijzen. Dit maakt dat consumenten meer controle kunnen verwerven over hun energie uitgaven inzake energiediensten. Barrières die de verkoop van elektriciteit door consumenten in de weg staan, worden opgeheven. Er zullen ook geen grenzen meer zijn inzake autoconsumptie. Op die manier zouden de consumenten telkens vergoed worden voor de elektriciteit die ze op het net zetten/verkoopen. Naast vrij produceren en verkopen zouden ze dat ook kunnen voor opslag.
- Hoewel in voorgaande voorstellen en berichten van de Commissie reeds verwarming en koeling genoemd werden bij de transitie naar een koolstofarme samenleving, wordt deze vorm van energie nu pas als volwaardige energievorm betrokken in het Europese energiekader. Zo wordt er van de Lidstaten verwacht dat zij hun aandeel hernieuwbare energie in verwarming/koeling jaarlijks met 1% doen stijgen (tot 2030). Daarnaast zal er een besparingsdoelstelling opgelegd worden van jaarlijks 1% van het jaarlijks volume vastgelegd voor de aanbieders van warmte en koude⁸². Voor een kleine jaarlijkse verkoop van verwarming en koeling op lidstaatniveau, wordt een uitzondering voorzien. Consumenten – die aangesloten zijn op een warmte/koude –net én niet voldoen aan de criteria van de Richtlijn Energie-Efficiëntie – worden toegelaten zelf hernieuwbare energie voor verwarming/koeling te produceren. Vervolgens worden er – onder bepaalde voorwaarden – toegangsrechten inzake lokale verwarming en koeling ter beschikking

⁸¹ Dit bestaat al in België – sinds 13 september 2012.

⁸² Zie aanpassing Richtlijn Energie-Efficiëntie COM(2016) 761

gesteld aan producenten van hernieuwbare energie. Het betreft hier producenten van hernieuwbare verarming/koeling of restwarmte/koeling of derde partijen die in hun belang handelen. Consumenten (op gebouw-niveau / in appartementen) krijgen de mogelijkheid om hun aankoop van verwarming/koeling te stoppen indien zij een betere energieperformantie van hun gebouw kunnen bereiken via maatregelen op (ver)bouwniveau. Alles cijfers hiervan moeten aangeleverd en opgevolgd worden via de *governance* structuur (hoofdstuk 5).

- Er wordt een nieuwe calculatiemethode ingelast wat betreft het aandeel hernieuwbare energiebronnen in nieuwe en bestaande gebouwen die gerenoveerd worden. De verankering hiervan gebeurt bij de herziening van de Richtlijn energieprestaties gebouwen.

De duurzaamheidscriteria voor biomassa binnen de Europese Unie zullen geharmoniseerd worden. Het bestaande kader voor duurzaamheid bij vloeibare biomassa wordt verder uitgewerkt. Er zal ook een duurzaamheids criterium komen inzake vaste en gasvormige biomassa. Men wil hiermee het risico op overexploitatie (bos) beperken en rekening houden met het LULUCF-kader. De biomassa mag dus niet afkomstig zijn van gronden met een hoge koolstofvoorraad, hoge biodiversiteit of veengebieden. Daarnaast zullen gasvormige en vaste biomassa een minimale broeikasgasemissiereductie van 80% in 2021 en 85% in 2026 moeten realiseren ten aanzien van fossiele brandstoffen. Nieuwe grootschalige biomassacentrales (= centrales met een vermogen van meer dan 20 MW) zullen verplicht warmtekrachtkoppeling moeten toepassen. Dit heeft te maken met de relatie tussen energie (uit biomassa) en circulaire economie. Om synergiën te promoten mag enkel de efficiënte omzetting van biomassa in energie (warmte en kracht) ondersteund worden met overheidsfinanciering en of prioritaire toegang tot het net. Deze verplichting van warmtekrachtkoppeling is niet van toepassing voor bestaande centrales (voor 2021) en zou wegvallen indien er problemen zijn met de bevoorradingszekerheid. In dat geval, moet dit genotificeerd en goedgekeurd worden door de Europese Commissie. Al het cijfermateriaal inzake de productie en het gebruik van vaste, vloeibare en gasvormige biomassa, zal gemonitord en beoordeeld worden via de *Energy Union Governance* (Hoofdstuk 5). Deze aanpassingen zullen van kracht zijn vanaf 1 januari 2021 en moeten omgezet worden in nationale wetgeving tegen 30 juni 2021⁸³.

9 Herzieningen inzake de Energiemarkt

9.1 Richtlijn Gemeenschappelijke Regels voor de Interne Elektriciteitsmarkt

9.1.1 Periode tot en met 2020

De ontplooiing van een interne elektriciteitsmarkt is een onderdeel van de Europese liberalisering van de energiemarkt⁸⁴. Om de interne energiemarkt van Europa te harmoniseren en liberaliseren, werden tussen 1996 en 2009 drie elkaar opvolgende pakketten wetgevingsmaatregelen klaargestoomd en tot realisatie gebracht. Het huidige kader voor de elektriciteitsmarkt is (tot op heden) gebaseerd op het “Derde Energie Pakket” van in 2009. Het proces van liberalisering dient echter nog verbeterend en verfijnd te worden. Tot op heden

⁸³ Zie: www.linklaters.com/pdfs/mkt/.../161202_Newsletter_Energy.pdf

⁸⁴ Zie:

http://economie.fgov.be/nl/consument/Energie/Politique_energetique/Contexte_europeen/Intern_Europees_energiebeleid/Interne_energiemarkt/#.Wluhy_J6DiA

ondervinden energiebedrijven nog steeds belemmeringen om hun diensten overal in de EU aan te bieden aan de beste voorwaarden. Ook de consument kan nog niet volledig genieten van een goed werkende gas- en elektriciteitsmarkt. En tot slot is ook de marktsituatie gewijzigd, met bijvoorbeeld alsmaar meer intermittente hernieuwbare energiebronnen. Daarom werd met verschillende energiepakketten gewerkt aan regels voor een beter regelgevend kader, een betere interconnectie en een betere samenwerking tussen de Lidstaten inzake energie.

De gemeenschappelijke regels voor de interne elektriciteitsmarkt hebben als doel een competitieve, zekere en in milieuopzicht duurzame elektriciteitsmarkt te ontwikkelen. Om dit doel te bereiken werden gemeenschappelijke Europese regels opgesteld wat betreft de opwekking, distributie, transmissie en levering van elektriciteit.⁸⁵ Er worden ook verplichtingen opgelegd en verduidelijkt inzake consumentenrechten, concurrentie en universele dienstverlening.

De meest gekende regel is de effectieve scheiding tussen productie- en leveringsactiviteiten enerzijds en transmissieactiviteiten anderzijds – de zogenaamde *unbundling*. Door deze opdeling kan vermeden worden dat ondernemingen die actief zijn in alle energieschakels hierdoor de markt kunnen domineren. Andere marktspelers krijgen dan weer de kans om zich verder te ontwikkelen. De concurrentietoename zou ook de consument ten goede komen, aangezien de verticaal geïntegreerde ondernemingen niet meer hun marktpositie zullen kunnen misbruiken.

Een andere regel gaat over het opleggen van openbaredienstverplichtingen aan elektriciteitsbedrijven. Die verplichtingen hebben betrekking op leveringszekerheid, de kwaliteit van de dienstverlening, de bescherming van het milieu en energie-efficiëntie. Alle afnemers hebben met dit kader ook het recht om hun energieleverancier te kiezen en om relatief snel (binnen drie weken) van leverancier te kunnen veranderen. Vervolgens moeten de elektriciteitsleveranciers ook aan hun afnemers relevante verbruiksgegevens bezorgen over: de gevolgen van het milieu, het exacte aandeel van elke energiebron en de rechten van de eindafnemer in geval van klachten of een geschil.

Via de Richtlijn over Gemeenschappelijke Regels voor de Interne Elektriciteitsmarkt worden de Europese landen verantwoordelijk gesteld om te zorgen dat zij een onafhankelijk mechanisme (een energieombudsman of een consumentenorgaan) ontwikkelen en bestendigen voor de efficiënte afhandeling van energiekklachten en -geschillen. Daarnaast moeten de Lidstaten zorgen dat er toezicht is op de leveringszekerheid en technische veiligheidscriteria opgesteld worden voor de integratie van hun nationale markten op een of meer regionale niveaus. Deze nationale regulerende instanties dienen ook samen te werken met het Agentschap voor de samenwerking tussen energieregulators (ACER) om de compatibiliteit te garanderen van de regelgevingskaders tussen de regio's. Vervolgens werd ook een samenwerkingsverband opgericht van Transmission System Operators (ENTSOG) om alzo de hoogspanningsnetbeheerder op regionaal niveau beter op elkaar te laten afstemmen.

Tot slot bevat het “derde pakket” een bepaling dat de Lidstaten - met het oog op de baten voor de consument op lange termijn – intelligente meetsystemen dienen in te voeren. De invoering mag wel afhankelijk gemaakt worden van een positieve uitkomst van een kosten-batenanalyse. Bij een positief resultaat voor elektriciteit, moet gestreefd worden naar een uitrol van minstens 80% in 2020. Voor gas zijn er geen specifieke streefcijfers. Een verdere

85 2009/72/EC

aanvulling hierop werd gegeven in de huidige Richtlijn Energie-Efficiëntie⁸⁶. Indien Lidstaten ervoor kiezen een slimme meter in te voeren, dan dient die aan een aantal voorwaarden te voldoen (o.a. efficiëntiewinst, transparant factureren, privacy).

9.1.2 Periode 2021 tot en met 2030

De laatste versie van de Richtlijn blijft grotendeels van kracht maar het toepassingsgebied werd verbreed en er werden nog enkele aanpassingen uitgevoerd⁸⁷.

De bedoeling van deze aanpassingen is zorgen voor een meer competitieve, kosten-efficiënte en flexibele elektriciteitsmarkt (o.a. door de bevordering van vraagsturing en opslag). Consumenten krijgen hierbij een prominente rol en worden aangezet actief bij te dragen aan het energiemarktsysteem. Hierbij wil men barrières vermijden zoals: excessieve taxatie, complexe administratieve procedures en hoge nettarieven⁸⁸.

Het betreft de volgende principes en technische regels

- Een sterke focus van de aanpassingen ligt op het versterken en uitbreiden van de consumentenrechten. Zo zal er een intrede komen van dynamische prijscontracten die de reële marktprijzen reflecteren. Variabele energiecontracten zullen de veranderende prijzen reflecteren op de spot of *day-ahead* markt waardoor consumenten in staat worden gesteld te reageren op de prijs signalen en hun energieverbruik dus volledig zelf kunnen regelen. De consumenten dienen daarbij toegang te krijgen tot de aanbieders van flexibele diensten zoals vraagzijdebeheer en nieuwe technologie zoals opslag. Daarnaast zullen de consumenten, via duidelijkere facturen, ook een betere toegang verkrijgen tot de informatie over hun energieconsumptie en energiekosten. Leveranciers zullen immers basisinformatie moeten geven over elke aspect van de energieprijis (ook taksen, netwerkkosten, enz.). Vervolgens zullen alle consumenten (gratis) gebruik kunnen maken van minstens één prijsvergelijkingsinstrument. Minimum standaarden worden vastgelegd om ervoor te zorgen dat deze instrumenten betrouwbare informatie aanbieden. Ook het wisselen van leverancier wordt vereenvoudigd en verbeterd. Zo zal er geen verbrekingsvergoeding meer aangerekend worden bij de wissel van leverancier – tenzij bij vaste contracten of (te) vroege stopzetting. Deze laatste twee zouden maar uitzonderlijk mogen van toepassing zijn. Consumenten (individueel of verenigd in “energie-gemeenschappen”) worden toegelaten om – zonder restricties zelf hernieuwbare elektriciteit te produceren, benutten en op het net te zetten. Ze moeten ook vergoed worden voor de energie die ze op het net zetten. Zij hebben hier recht op een slimme meter met gemeenschappelijke minimum functionaliteiten. De Europese Lidstaten die niet kiezen voor een slimme meters moeten op geregelde basis een beoordeling aanreiken om aan te geven waarom de baten niet opwegen ten aanzien van de kosten om een slimme meter in te voeren.
- Om een betere marktwerking te kunnen garanderen wil de Europese Commissie gereguleerde prijzen uitfasen (zie ook hoofdstuk herziening Richtlijn Energie-Efficiëntie). Het probleem van energiearmoede zal volgens de Europese Commissie bij de wortel aangepakt moeten worden. Daarmee wordt bedoeld dat het beleid in de Lidstaten enkel nog moet inspelen op energie-efficiëntie en sociale beleidsmaatregelen. Prijssignalen zullen dus vrij van staatsinmenging zijn. Dat betekent dat prijsregulering via

⁸⁶ 2012/27/EU

⁸⁷ COM(2016) 864

⁸⁸ Zie: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1485940837646&uri=CELEX:52016DC0769>

maximumprijzen enkel nog maar tijdelijk zullen mogen plaatsvinden. Op middellange termijn zullen enkel nog maatregelen vanuit de Richtlijn Energie-Efficiëntie en de Richtlijn Energieprestaties gebouwen gehanteerd mogen worden. Flexibele prijzen zullen, volgens de Commissie, ook in het voordeel spelen van nieuwe technologie zoals vraagzijdebeheer en opslag.

- Er wordt ook een sterkere focus gelegd op de samenwerking van de verschillende Lidstaten binnen en buiten de Europese Unie. Zo zullen er maatregelen voorgesteld worden om de hindernissen inzake de interconnectie tussen landen beter weg te werken⁸⁹. Daarnaast zullen er regels ingesteld worden inzake participatie van andere of zogenaamde derde landen in onze interne Europese energiemarkt.
- De distributienetbeheerder (DNB) krijgt via dit nieuwe kader opnieuw meer taken en verantwoordelijkheden. Zo zal de DNB, op het distributienet, verantwoordelijk worden gesteld voor coördinatie inzake optimaal gebruik van het net, netstabilisatie, het aanbieden van flexibiliteitsdiensten, uitwisseling van informatie en samenwerking met transmissienetbeheerders, maatregelen inzake energie-efficiëntie, integratie van elektrische voertuigen op het elektriciteitsnet en het uitwerken van een 5 tot 10 jaren ontwikkelingsplan. In principe is het niet de bedoeling dat de DNB zelf opslag of laadpalen ontwikkelt, tenzij onder bepaalde voorwaarden: dat er geen interesse is van andere partijen (herziening hiervan elke 5 jaar), alles verloopt in overeenstemming met de unbundling-principes, de goedkeuring hiervoor gegeven wordt door de energieregulator en de opslag kan dienen om het net te balanceren en bijgevolg meer veiligheid kan garanderen voor het distributiesysteem. Tot slot komt er een Europese entiteit voor de DNB's.
- Ook de taken en verantwoordelijkheden van de transmissienetbeheerder (TNB) zullen aangepast worden. Zo komt er een geïnstitutionaliseerde samenwerking met andere Europese TNB's. Daarnaast dienen de nationale TNB's een 10-jaren plan op te stellen met herziening om de 2 jaar. Ook de TNB's krijgen geen toegang tot opslagfaciliteiten tenzij, bij gebrek aan interesse bij andere partijen (herziening hiervan elke 5 jaar), bij goedkeuring van de energieregulator en om het hoogspanningsnet te balanceren.
- De nationale energieregulators zouden met dit voorstel aanvullende verantwoordelijkheden krijgen in het kader van de Europese samenwerking, dus overheen de landsgrenzen. Zo komen er regionale operationele centra – die zullen handelen in het belang van de Europese markt. Binnen zo'n regionale operationele centra krijgen de energieregulators bindend (mede)beslissingsrecht inzake onderzoek, opvragen van informatie, regelen van een conflict over de locatie en het opleggen van sancties.

Deze voorstellen zullen pas bindend en toepasbaar zijn voor alle Lidstaten vanaf de dag dat het van kracht is. Dit zal de 20ste dag na publicatie zijn. Daarna moet deze Europese wetgeving nog omgezet worden in nationale wetgeving⁹⁰.

89 Streefcijfer voor interconnectie inzake elektriciteit is 10% met België die in 2015 17% haalde. Zie: http://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:a5bfdc21-bdd7-11e4-bbe1-01aa75ed71a1.0017.03/DOC_1&format=PDF

90 Zie: www.linklaters.com/pdfs/mkt/.../161202_Newsletter_Energy.pdf

9.2 Verordening Interne Elektricitetsmarkt

9.2.1 Periode tot en met 2020

Dit voorstel is gebaseerd op een bestaand voorstel van de Europese Commissie uit 2009⁹¹. De verordening had als doel regels op te zetten inzake de uitwisseling van energie overheen de landsgrenzen. Het zorgt dus voor meer concurrentie binnen de interne Europese elektricitetsmarkt en houdt daarbij rekening met bepaalde nationale kenmerken en regionale markten. Daarnaast bevat het regels om de groothandelsmarkt voor elektriciteit te faciliteren en om de bevoorradingszekerheid van energie te garanderen. Hiertoe behoort ook een mechanisme dat de regels voor de uitwisseling van elektriciteit over de landsgrenzen heen harmoniseert.

9.2.2 Periode 2021 tot en met 2030

Met de aanpassingen wil de Europese Commissie de fundamentele principes van een goed functionerende en een geïntegreerde elektricitetsmarkt integreren alsook een non-discriminatoire toegang tot de energiemarkt garanderen⁹².

- Prijzen worden enkel gevormd op basis van vraag en aanbod. Daarom mag er geen prijsregulering via maximumprijzen meer gebeuren (zie ook hoofdstuk herziening Richtlijn Energie-Efficiëntie). Prijssignalen zullen duidelijk en vrij van staatsinmenging zijn – tenzij bij sociale tarieven (in een transitie periode). Energiearmoede moet aan de wortel aangepakt worden door in te spelen op energie-efficiëntie en sociale beleidsmaatregelen
- Alle marktparticipanten (individueel of via aggregatoren) krijgen vrije toegang tot de markt en zullen financieel verantwoordelijk gehouden worden voor onevenwicht op het net – via real time prijssignalen.
- De prioriteitstoegang voor hernieuwbare energiebronnen wordt afgeschaft. Kleinschalige hernieuwbare energiecentrales en innovatieve/jonge technologieën zullen hier nog wel van kunnen genieten.
- Er komt een marktkoppeling op lange termijn waardoor de grenzen van biedzones overschreden kunnen worden.
- De transmissienetbeheerder mag de gereserveerde interconnectiecapaciteit niet laten stijgen indien congestie binnen de nationale grenzen kan aangepakt worden.
- Met de mogelijkheid tot de invoering van een capaciteitsmechanisme wil de Europese Commissie rekening houden met de behoefte van vele Lidstaten aan een verbetering van de bevoorradingszekerheid. Hierbij wil de Commissie echter strenge grenzen opleggen om alzo marktverstoring tegengaan. Zo komt er een cap op de emissies vanaf 550 gram CO₂ per kilowattuur voor nieuwe energiecentrales die betrokken worden in het capaciteitsmechanisme. Daarnaast mag dit enkel ingesteld worden indien aangetoond kan worden dat noodzakelijk is voor de bevoorradingszekerheid. Indien dit zo blijkt te zijn, is een grensoverschrijdende consultatie nodig en moet het mechanisme opengesteld worden voor zowel productie, opslag als vraagbeheer.

Voor de Lidstaten zal deze Europese wetgeving bindend en toepasbaar zijn op 1 januari 2020 zijn. Aangezien het hier om een verordening gaat, dient het voorstel achteraf niet meer omgezet te worden in nationale wetgeving⁹³.

⁹¹ Zie: Electricity Regulation (No 714/2009)

⁹² COM(2016) 861

10 Lange termijn strategie

10.1 Beleid

Binnen België zijn er verschillende coördinatieorganen die instaan voor de samenwerking met en/of integratie van het beleid van de gewestelijke en federale instanties

- ENOVER/CONCERE is het Energie-Overleg tussen alle Belgische gefedereerde entiteiten⁹⁴. Hierin zetelen de afgevaardigden van de vier kabinetten bevoegd voor energie, de vier energie-administraties, de Permanente Vertegenwoordiging van België bij de Europese Unie en de Directie-generaal Europese Zaken en Coördinatie van de Federale Overheidsdienst Buitenlandse Zaken. De dagelijkse leiding zit bij de Federale Overheidsdienst Economie, K.M.O., Middenstand en Energie. Zowel interne Belgische zaken, alsook Europese en internationale zaken worden binnen ENOVER/CONCERE besproken.
- CCIM is het Coördinatiecomité Internationaal Milieubeleid⁹⁵. Het comité bestaat uit vertegenwoordigers van de federale en gewestelijke kabinetten en administraties met bevoegdheden die (rechtstreekse of onrechtstreekse) te maken hebben met het milieubeleid. De dagelijkse leiding zit bij het Directoraat-Generaal Leefmilieu van de Federale Overheidsdienst Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu. CCIM staat in voor de coördinatie, via consensus, van de Belgische standpunten voor Europese en multilaterale dossiers.
- NKC is de Nationale Klimaatcommissie⁹⁶. Deze commissie bevat vier gemandateerde vertegenwoordigers van elke entiteit. Het is de verantwoordelijkheid van elke entiteit om vier effectieve en vier plaatsvervangende leden aan te duiden. De gemandateerde vertegenwoordigers worden aangeduid door hun respectievelijke regeringen en kunnen bijgestaan worden door deskundigen. Het NKC is verantwoordelijk voor het uitvoeren en het opvolgen van een Nationaal klimaatplan; het rapporteren, in het kader van het Raamverdrag van de Verenigde Naties inzake Klimaatverandering en het Protocol van Kyoto en tot slot het adviseren van het Coördinatiecomité Internationaal Milieubeleid (CCIM) en de Interdepartementale Commissie voor Duurzame Ontwikkeling (ICDO).

In het federaal regeerakkoord staat: “Onverminderd de beleidsacties die de regering zal ondernemen, onder meer in uitvoering van dit regeerakkoord, heeft ons land nood aan een interfederaal Energiepact, voorafgegaan door een Energievisie, om op een termijn van minstens 20 tot 25 jaar de noodzakelijke transformaties op economisch vlak, op sociaal vlak en op vlak van leefmilieu mogelijk te maken. ... Daarom zal de regering, samen met de gewestregeringen, het overleg opstarten en faciliteren om een Energievisie te ontwikkelen. Vervolgens zullen de verschillende *stakeholders* door de regeringen betrokken worden bij de redactie van het interfederaal Energiepact. Dat pact zal concrete uitvoering aan de Energievisie geven vanaf eind 2015. Er zal rekening moeten worden gehouden met de

93 Zie: www.linklaters.com/pdfs/mkt/.../161202_Newsletter_Energy.pdf

94 Zie: <http://economie.fgov.be/nl/modules/publications/general/concere.jsp>

95 Zie:

http://www.health.belgium.be/sites/default/files/uploads/fields/fpshealth_theme_file/19102773/Brochure_CCIM_E%C3%A9n%20unieke%20stem%20op%20de%20internationale%20milieusc%C3%A8ne_NL.pdf

96 Zie: <http://www.cnc-nkc.be/NL/NKC/Pages/default.aspx>

mondiale evoluties in energiegebruik en – kosten, in technologie en met de EU - ambities op het gebied van klimaatdoelstellingen.”⁹⁷

Ook in het Vlaams regeerakkoord wordt verwezen naar de nood aan en het engagement voor een Energiepact “tussen de verschillende overheden en tal van *stakeholders*”⁹⁸.

Op 30 januari jongstleden kwamen de Energieministers van de federale en gewestelijke entiteiten (Marie Christine Marghem, Bart Tommelein Christophe Lacroix en Céline Fremault) bij elkaar om het startschot te geven voor de opmaak van een interfederaal Energiepact⁹⁹. Er zal hierbij een gemeenschappelijke visie opgesteld worden inzake energiedoelstellingen met als tijds kader 2030 en 2050. Hierbij werden vier werkgroepen opgericht: (1) interconnecties en flexibiliteit (voorgezeten door de federale overheid); (2) productie (voorgezeten door het Vlaams Gewest); (3) marktwerking (voorgezeten door het Waals Gewest); (4) governance (voorgezeten door het Brussels Hoofdstedelijk Gewest). Het is de bedoeling dat deze werkgroepen een stand van zaken opstellen alsook een evaluatie van gemeenschappelijke punten en uitdagingen die de basis kunnen vormen voor een gemeenschappelijke Energievisie. Ook de *stakeholders* zullen in dit proces betrokken worden. Het Energiepact zou, volgens het kabinet Marghem, tegen het einde van 2017 klaar moeten zijn en zou als basis kunnen dienen voor het nationaal klimaat- en energieplan 2030¹⁰⁰.

In het Vlaamse Gewest wordt, via een participatief, toekomstgericht en transversaal traject, gewerkt aan een eigen Energievisie en Energiepact. Dit traject valt onder de naam “Stroomversnelling”¹⁰¹. Hierbinnen zijn 5 inhoudelijke werkgroepen: (1) hernieuwbare energie; (2) energie-efficiëntie; (3) financiering; (4) flexibiliteit; (5) governance. De Stroomversnelling zal enerzijds uitmonden in concrete acties en beleidsmaatregelen om de energietransitie te realiseren en versnellen. Anderzijds zou de Vlaamse Regering, op basis van de resultaten uit de stroomversnelling, een Vlaamse bijdrage aanleveren voor de interfederale Energievisie en Energiepact.

Daarnaast werd er een klimaatop georganiseerd op 19 april 2016 en een Klimaat- en Energietop op 1 december 2016¹⁰². Deze toppen moeten leiden tot een engagement met alle geledingen van de Vlaamse samenleving om te werken aan een visie en concrete acties die bijdragen aan de Vlaamse broeikasgasreductie¹⁰³. Enerzijds betreft het hier een Vlaams Klimaat- en Energieplan voor de periode 2021-2030 tegen eind 2018¹⁰⁴. Anderzijds heeft de Vlaamse regering zich ook geëngageerd om, in overleg met diverse actoren in Vlaanderen, tegen begin 2018 een breed gedragen, helder en ambitieuze Vlaamse Klimaatvisie voor 2050 te hebben.

Al deze overlegmomenten tussen de Vlaamse regering en de *stakeholders* (= rondetafels Klimaat, Stroomversnellingswerkgroepen, Renovatiepact, enz.) zouden dienen als “katalysator” om het ontwikkelen van samenwerkingsverbanden alsook Klimaat- en Energieplannen.

97 Het Belgisch Regeerakkoord 2014-2019, p. 99

98 Het Vlaams Regeerakkoord 2014-2019, p. 83

99 Zie: <http://www.marghem.be/nl/een-energiepact-tussen-federaal-en-gewesten-tegen-eind-2017/>

100 Zie: <http://www.marghem.be/nl/een-energiepact-tussen-federaal-en-gewesten-tegen-eind-2017/>

101 Zie: <http://www.stroomversnelling.vlaanderen/over-de-stroomversnelling>

102 Zie: <http://www.vlaamseklimaatop.be/vket-01-12-2016-vlaams-klimaat-en-energiepact>

103 Zie: <http://www.vlaamseklimaatop.be/sites/default/files/atoms/files/Vlaams%20Klimaat-%20en%20Energiepact.pdf>

104 Zie: <http://www.vlaamseklimaatop.be/vket-01-12-2016-vlaams-klimaat-en-energiepact>

10.2 Uitdaging

Vanuit Europa worden Nationale Geïntegreerde en Klimaat- Energieplannen verwacht. Dit vereist in eerste instantie een samenwerking tussen twee beleidsdomeinen “energie” en “klimaat”, alsook met andere belendende beleidsdomeinen zoals ruimtelijke ordening, mobiliteit, landbouw, sociale huisvesting enz. Ten gevolgen van de Belgische situatie dient deze samenwerking ook ingevuld te worden met een verticale samenwerking tussen de Belgische gefedereerde entiteiten. De eerste draft dient reeds bezorgd te worden aan de Europese Commissie tegen uiterlijk 1 januari 2018. In de loop van 2018 zullen, op basis van overleg tussen de Europese Commissie en de Lidstaten, de cijfers vergeleken worden en komen er al Europese aanbevelingen. Tegen 2019 moet vervolgens een definitief plan klaarliggen. Vanaf 2021 evalueert de Commissie om de twee jaar de vooruitgang en stuurt ze bij met maatregelen op Europees niveau en/of aanbevelingen voor de Lidstaten. De Lidstaten moeten zo goed als mogelijk rekening houden met de aanbevelingen van de Europese Commissie en in hun volgende rapport aangeven in hoeverre zij hier gehoor aan hebben gegeven of toelichten waarom zij zijn afgeweken van bepaalde aanbevelingen.

Een Belgisch Energiepact zou naast interne efficiëntie en duidelijkheid over energievisie, ook als input kunnen dienen voor de internationale en klimaat- en energieplannen die ons land moet opmaken.

Hoewel er heel wat (participatieve) trajecten gepland zijn en er voldoende coördinatieorganen bestaan, zal het een heuse opdracht zijn om al het materiaal tijdig bij elkaar te sprokkelen voor het Nationaal Geïntegreerd Klimaat- en Energieplan alsook om daar projecties en (alternatieve) beleidsscenario's aan te koppelen. De grootste uitdaging voor het Vlaamse Gewest en België zal bijgevolg timing en samenwerking zijn alsook de regionale aanpak met de buurregio's.

11 Energiearmoede

11.1 Beleid

De conceptnota Energiearmoedeprogramma bevat 34 acties die uit beleidsaanbevelingen van de *stakeholders* zijn voortgevloeid¹⁰⁵. Deze aanbevelingen zijn gericht op het optimaliseren van sociale openbare dienstverplichtingen (SODV's) alsook op een doelgroepgericht energie-efficiëntie-instrumentarium. In uitvoering van de conceptnota worden plannen opgesteld – samen met de uitvoerende actoren – om vervolgens de geselecteerde maatregelen uit te werken, te implementeren en waar van toepassing in regelgeving te gieten. De Vlaamse regering zal hier jaarlijks over rapporteren.

De plannen inzake energiearmoede werden ook opgenomen in het Vlaams Actieplan Armoedebestrijding 2015-2019 (juli 2016)¹⁰⁶. Hierover zal regelmatig gerapporteerd worden.

¹⁰⁵ Zie:

http://www2.vlaanderen.be/economie/energiesparen/beleid/RP_fase2_conceptnota_energiearmoedeprogramma.pdf

¹⁰⁶ Zie:

http://www4.vlaanderen.be/wvg/armoede/vlaamsactieplan/Documents/20150702_ontwerptekst%20VAPA%20-%20DEFINITIEF%20-%20BIS.pdf

Op 1 juli 2014 werd het Vlaamse Gewest bevoegd voor het verlenen van energieleningen. De energielening wordt verleend via de Energiehuizen van de Vlaamse gemeenten¹⁰⁷. In principe bedraagt de intrest 2%. Vanaf 1 januari 2019 zal de doelgroep van de energielening beperkt worden tot de prioritaire doelgroep. De particulieren buiten die doelgroep, de coöperatieve vennootschappen en de niet-commerciële instellingen kunnen vanaf 2019 geen beroep meer doen op de energielening.

Uit de conceptnota “*Digitale meters: uitrol in Vlaanderen*” staat het principe dat digitale meters vanaf 2019 zullen geplaatst worden bij o.a. de vervanging van bestaande actieve budgetmeters en de plaatsing van nieuwe budgetmeters¹⁰⁸. De kosten hiervan zullen ten laste zijn van de distributienetbeheerder. (Commerciële) prepayment functionaliteit zou volgens het voorstel uit de conceptnota mogelijk zijn. De netbeheerder – die ook digitale meteroperator wordt – “zal een voorstel aanleveren inzake de functionaliteiten voor de uitrol budgetmeter.”

11.2 Uitdaging

In het Winterpakket staat duidelijk aangegeven dat sociale maximumprijzen – bij energiearmoede – enkel kunnen als overgangsfase. Indien dit voorstel van de Commissie wordt goedgekeurd zal dit een grote impact hebben op de (uitwerking van de) Vlaamse legislatieve voorstellen inzake energiearmoede¹⁰⁹.

De Europese Commissie geeft ook duidelijk aan dat de problemen inzake (energie)armoede nog meer aan de bron moet aangepakt worden. Daarin ligt in Vlaanderen nog een uitdaging (bijvoorbeeld cijfers energiearmoede, problematiek slechte kwaliteit huurwoningen, enz.¹¹⁰). In het Renovatiepact, was/is er een specifiek werkgroep aangaande energiearmoede. Mochten deze voorstellen van de Commissie aanvaard worden, dan zou mogelijks (een deel) van deze (Europese) uitdagingen na 2020 daar of in het Actieplan Energiearmoede aangepakt kunnen worden.

12 Meten en communiceren energiecijfers

12.1 Beleid

12.1.1 Uitrol slimme meters

Het regeerakkoord stelt: “*In de toekomst moeten gezinnen de mogelijkheid krijgen om hun vraag aan te passen volgens de kost van energie op verschillende tijdstippen van de dag*”¹¹¹.

In de Beleidsnota Energie staat het volgende: “*Er wordt geëvalueerd voor welke verbruikssegmenten de introductie van slimme meters te verantwoorden is, bijvoorbeeld kleine prosumenten. In uitvoering van de Richtlijn energie-efficiëntie zal bekeken worden hoe de uitrol van slimme meters dient te gebeuren zowel in nieuwbouwwoningen als bij een*

107 Zie: <https://www.vlaanderen.be/nl/bouwen-wonen-en-energie/lenen/energielening>

108 Zie: <http://www.vlaanderen.be/nl/nbwa-news-message-document/document/09013557801c194c>

109 Dit zal ook een impact hebben op de sociale tarieven – die een federale bevoegdheid zijn.

110 Zie: <http://www.vvsg.be/nieuws/PublishingImages/Paginas/De-Vlaamse-armoedemonitor-2016/Vlaamse%20Armoedemonitor%202016.pdf>

111 Regeerakkoord Vlaamse Regering 2014-2019: p. 87

ingrijpende renovatie. Ook bij een vervanging van een bestaande elektriciteits- of aardgasmeter kan best direct een slimme meter geplaatst worden.”¹¹²

Ook in de Beleidsbrief Energie van 2016-2017 wordt er verwezen naar de slimme meter: Er komt een conceptnota van de minister voor Energie ter attentie van de Vlaamse Regering met daarin een plan van aanpak voor de uitrol en randvoorwaarden van de slimme meter¹¹³. Die conceptnota werd goedgekeurd door de Vlaamse regering op vrijdag 3 februari jongstleden¹¹⁴. Een aantal principes werden hier naar voor geschoven. Zo wil de Vlaamse regering een vervanging van de huidige ferrarismeter door een “gestandaardiseerde, eenvoudige digitale meter” waarbij kwartierwaarden gemeten en minstens maandelijks gecommuniceerd worden. Er zal ook een communicatiefunctie zijn voor het collecteren van meterdata van de gas-, water-, of productiemeter naar de neutrale databeheerder. De meter zal geschikt zijn om te werken met dynamische capaciteitstarieven en zal rekening houden met de privacy aspecten. Ook een (commerciële) prepayment functionaliteit is mogelijk. De distributienetbeheerder zal een databeheerder oprichten die zal fungeren als een neutrale gereguleerde partij. De netbeheerder wordt er wel van weerhouden om commerciële diensten aan te bieden inzake flexibiliteit.

De nieuwe meter zal verplicht geplaatst worden bij (1) nieuwbouw (verrekening kosten via het nettatarief); (2) verplichte vervanging en ingrijpende renovatie (verrekening kosten via het nettatarief); (3) nieuwe decentrale productie-eenheden (ten laste van het distributienettarief); (4) vervanging van bestaande budgetmeter en plaatsing nieuwe budgetmeter (ten laste van het distributienettarief); (5) op vraag van de consument (bijdrage consument).

De kosten-baten analyse van 2014 zal nu worden geactualiseerd met de principes uit de conceptnota en rekening houdende met netstabiliteit. Tegen eind 2019 wil de Vlaamse regering van start gaan met de uitrol van de digitale meters.

12.1.2 Uitdaging

De Commissie stelt als *deadline* 2020 voor de implementatie van nieuwe meters die op afstand leesbaar zijn. In de conceptnota ligt de *deadline* voor de start van een gesegmenteerde uitrol op het laatste kwartaal van 2019. Maar tegen 2020 zal dus niet de (onder voorwaarden) gevraagde 80% uitrol plaatsvinden, met als verschuldigingsgrond dat er tot op heden geen positieve kosten-baten analyse voorlag. Bovendien zal er nog in 2017 een nieuwe kosten-batenanalyse voor een gesegmenteerde uitrol van digitale meters in het Vlaamse Gewest opgemaakt worden. In de nieuwe voorstellen uit het Winterpakket Energie wilt de Commissie ook dat alle bestaande meters op afstand leesbaar zijn in 2027. Dit wordt enkel gevraagd bij een positieve kosten-baten analyse. In de conceptnota digitale meters staat: “*Zodra de digitale meter een bepaalde kritische penetratiegraad bereikt heeft, zullen de resterende Ferrarismeters versneld verplicht vervangen worden om niet nodeloos twee parallelle systemen te moeten onderhouden.*” Het is dus nog niet duidelijk wanneer alle bestaande meters vervangen zullen worden. Dit kan echter opgehelderd worden na de komende kosten-baten analyse in het eerste kwartaal van 2017.

De Europese Commissie stelt in het winterpakket voor dat gas en elektriciteit op eenzelfde manier gemeten en aangerekend zullen worden. Een gelijkaardig instrument wordt uitgewerkt specifiek voor warmte- en koudnetten alsook voor warmwaterleidingen. Op

¹¹² Vlaamse beleidsnota Energie 2014-2019, p. 43

¹¹³ Vlaamse beleidsbrief Energie 2016-2017, p. 41

¹¹⁴ Zie: <http://www.vlaanderen.be/nl/nbwa-news-message-document/document/09013557801c194c>

Vlaams niveau zou dit geïntegreerd moeten worden in de technische reglementen. In de conceptnota digitale meters wordt verwezen naar de mogelijkheid om het toestel te verbinden en te laten communiceren met andere slimme applicaties alsook met andere meters zoals warmte- en watermeters.

12.1.3 Digitale woningpas

In de beleidsbrief 2016-2017 staat dat gebouwgerelateerde gegevens aan elkaar zullen gekoppeld worden via een digitale 'woningpas'¹¹⁵. Dit is een van de elementen van het Renovatiepact. Via de woningpas wordt een uniek integraal elektronisch dossier van iedere woning samengesteld. Dit dossier zal door de woningeigenaar en de door hem hiertoe gemachtigden raadpleegbaar zijn. Bij de verkoop van de woning wordt dit overgedragen naar de nieuwe eigenaar.

12.1.4 Terra-project

Via de Beleidsbrief Energie 2016-2017 wordt aangegeven dat het Vlaams Energieagentschap werkt samen met het Facilitair Bedrijf, Ruimte Vlaanderen, Wonen Vlaanderen en het agentschap Informatie Vlaanderen partner aan het Terra-project¹¹⁶. Met dit project zal een energiedatabank uitgebouwd worden waarin alle energie-informatie over gebouwen en infrastructuur bij publieke entiteiten in gebundeld worden. Deze data zullen ook publiek beschikbaar zijn en kunnen dienen voor rapportering, analyses en maatregelen om de energie-efficiëntie van deze gebouwen te verbeteren.

12.1.5 Uitdaging

De Europese Commissie vraagt uitdrukkelijk aan de Lidstaten beter hun data over gebouwen ter beschikking te stellen. Het Vlaamse Gewest heeft de intentie om dit te doen.

13 Renovatie

13.1 Renovatiepact

Met als doel een substantiële verhoging van de renovatiegraad van de Vlaamse woningen te realiseren, werden Op 17 juli 2015 – samen met 34 partnerorganisaties – de bouwstenen en werven vastgelegd voor een Renovatiepact¹¹⁷. Uit de beleidsbrief van 2016¹¹⁸ is gebleken dat dit pact nu ingebed zit in de transitieprojecten “Stroomversnelling” (zie hoofdstuk 16 - lange termijn strategie) alsook Visienota 2050 (een project van de Vlaamse regering dat aan de hand van 7 transitieprioriteiten – waaronder energie – een visie uitstippelt om duurzame systeeminnovaties en langetermijnoplossingen te realiseren)¹¹⁹.

¹¹⁵ Vlaamse beleidsbrief Energie 2016-2017, p. 43

¹¹⁶ Vlaamse beleidsbrief Energie 2016-2017, p. 43

¹¹⁷ Zie: <http://www.energiesparen.be/renovatiepact>

¹¹⁸ Vlaamse beleidsbrief Energie 2016-2017, p. 26

¹¹⁹ Visienota 2050: http://www.vlaanderen.be/int/europese-unie/sites/iv.dev.vlaanderen.be.int/europese-unie/files/documenten/20150923_visie_2050.pdf

Onder andere op basis van de uitkomst van het Renovatiepact wil de Vlaamse minister van Energie een aantal maatregelen invoeren¹²⁰. Zo zullen woningeigenaars gebruik kunnen maken van een gedetailleerd stappenplan met renovatieadvies over diepgaande en uitgebreide renovaties. De competentieprofielen voor zo'n energiedeskundige werden via procedures van het beleidsdomein Onderwijs opgestart. Daarnaast zal het EPC opgewaardeerd worden tot een EPC+. Het betreft hier een maatregelenpakket meer op maat van een bepaalde woning. Zo zullen de kosten beschreven worden die nodig zijn om de woning te renoveren conform de langetermijndoelstelling voor 2050. Dit maakt dat potentiële huurders of kopers geïnformeerd zullen worden over de grote renovatielijnen van een bepaalde woning richting 2050. Tot slot wordt er ook onderzoek gedaan naar de vernieuwing van het financiële ondersteuningsinstrumentarium, met speciale aandacht voor derderpartijfinanciering zoals ESCO (*Energy Service Company*).

13.2 Uitdaging

De eerste, en zeer belangrijke stappen, bestaan in het bundelen van gegevens en een renovatiepact/strategie op middellange en lange termijn. De toekomst zal uitwijzen hoe dit omgezet wordt in concrete acties. De nood aan renovatie is alleszins hoog. Meer dan 58% procent van de eengezinswoningen in Vlaanderen is gebouwd voor 1970, dus voor de eerste energiecrisissen van 1974 en 1979. Voor de hele Europese Unie ligt het gemiddelde van huizen dat ouder is dan 50 jaar op 35%. Een kloof die Het Vlaamse Gewest nog dient te dichten.

Het aanscherpingspad inzake de renovatiegraad en renovatiediepte zal ook tegen 2020 en na 2021 gestaag moeten groeien. Zo wil de Europese Commissie de renovatiegraad ook koppelen aan alsmaar performantere energieprestatiecertificaten – die voor en na de renovatie aangeleverd dienen te worden. Daarnaast is de Commissie ook voorstander van het integreren van een “*smartness indicator*” in de EPC's. De uitdaging bestaat erin de ambitieuze doelstellingen op te volgen en bij te sturen of extra maatregelen in te zetten, daar waar nodig. Indien de globale kwaliteit van Vlaamse gebouwen slecht is en niet kosten-efficiënt om te renoveren, dan kan renovatie aangevuld worden door sloop en heropbouw. Tot op heden zijn hier geen Vlaamse instrumenten ontwikkeld die sloop en heropbouw stimuleren. Specifiek voor EPB-regelgeving behoort het Vlaamse Gewest binnen Europa tot de koplopers wat betreft effectieve toepassing en impact op de resultaten¹²¹.

14 Ondersteuning van Hernieuwbare Energie in de elektriciteitssector

14.1 Beleid

14.1.1 De afbouw van steun aan marktrijpe technologieën

In het Vlaams regeerakkoord staat vermeld dat de Vlaamse regering “als voorbereiding van een volledige integratie van hernieuwbare energieproductie in het marktsysteem” de steun voor nieuwe energie-installaties verder wil afbouwen¹²². Hiermee wordt niet enkel de ondersteuningsduur maar ook het maximaal ondersteuningsvolume bedoeld.

¹²⁰ Vlaamse beleidsbrief Energie, p. 27-42

¹²¹ Zie: <https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/MJ-04-15-968-EN-N.pdf>

¹²² Regeerakkoord Vlaamse Regering 2014-2019: p. 86

In de Vlaamse beleidsnota 2014-2019 staan de volgende engagementen

- “We verminderen de complexiteit van de ondersteuning en bevorderen de integratie van hernieuwbare energiebronnen op de elektriciteitsmarkt door een geleidelijke uitfasering van de steun buiten de markt.”¹²³
- “We zoeken uit voor welke technologievormen investeringssteun opportuun kan zijn ter vervanging van certificatensteun, rekening houdende met administratieve lasten en de reële nood aan ondersteuning.”
- “We testen voor bepaalde technologievormen of we via tenderingsmechanismen de doelstellingen inzake hernieuwbare energieproductie op een kostenefficiënte wijze kunnen behalen. Het niet verlenen van steun op momenten van negatieve prijzen is een marktgerichte maatregel en zal geïntegreerd worden conform de richtsnoeren van de Europese Commissie terzake.”

14.2 Uitdaging

Voor nieuwe projecten (vanaf 1 januari 2013) berekent het Vlaams Energieagentschap (VEA) de onrendabele toppen¹²⁴. Zo’n onrendabele top geeft (generiek) een zicht op hoeveel euro per MWh nodig is om een installatie rendabel uit te kunnen baten, volgens een wettelijk vooropgestelde methodologie en rendement. Per representatieve projectcategorie wordt jaarlijks de onrendabele top vastgelegd, desgevallend voor bestaande projecten (zonder brandstofkosten) geactualiseerd aan de hand van de huidige elektriciteitsfutures. Met andere woorden via de onrendabele toppen – methode wordt de financiële ondersteuning van verschillende hernieuwbare energietechnologieën afgetoetst i.f.v. van hun rendabiliteit en technologische vooruitgang.

De evaluatie of sommige ondersteuningssystemen niet beter omschakelen naar investeringssteun is echter tot op heden nog niet (volledig) uitgevoerd. En het aanbested onderzoek naar tenderingsmechanismen (aanbestedingen) in 2016 heeft nog niet geleid tot beleidsconclusies of concrete maatregelen¹²⁵. Nochtans worden marktgebaseerde ondersteuningssystemen alsmear belangrijker in de Europese richtlijnen. Ook harmonisering is een punt dat sterk aan bod komt in het recent verschenen winterpakket. Interne harmonisatie van ondersteuningssystemen binnen de verschillende beleidsdomeinen van de Vlaamse regering is voor Europa belangrijk.

Het valt nog te bezien welke technologieën binnen de context van de Europese Unie bestempeld zullen worden als zijnde “marktrijp”.

Tot slot vraagt de Commissie voor gezamenlijke projecten inzake hernieuwbare energie met andere Europese Lidstaten of derde partijen een nieuw ondersteuningsmechanisme uit te werken ofwel het eigen systeem open te stellen voor deze partners. Er wordt gevraagd aan de Lidstaten om hun ondersteuningssysteem in 2025 voor minstens 10% en in 2030 voor minstens 15% open te stellen. Indien dit voorstel stand houdt, dan zal ook het Vlaamse Gewest de nodige aanpassingen, al dan niet in overleg met de *stakeholders*, moeten uitvoeren.

¹²³ Vlaamse beleidsnota Energie 2014-2019: p. 38

¹²⁴ Zie: <http://www.energiesparen.be/monitoring-en-evaluatie>

¹²⁵ “De externe opdracht ‘Opportunities van en mogelijkheden tot tendering van windenergie voor bepaalde zones’ is intussen gefinaliseerd. Hieruit distilleren we momenteel de opportuniteiten en uitdagingen voor het gebruik van het instrument tendering in het ondersteunen van een gedragen uitbouw van hernieuwbare energie in Vlaanderen.” Zie: <https://www.vlaamsparlement.be/commissies/commissievergaderingen/1048194/verslag/1049930>

14.2.1 Versnellen vergunningsprocedures voor windenergie

De Vlaamse regering heeft zichzelf als doel gesteld vanaf 2016 1.563 GWh bijkomende productie uit windenergie op land realiseren tegen 2020 om alzo de Europese energie- en klimaatdoelstellingen te halen. Met de *Fast Lane*/Windkracht 2020 willen de Vlaamse ministers voor Energie Bart Tommelein en van Omgeving Joke Schauvliege zo veel mogelijk drempels om windmolens te plaatsen wegwerken¹²⁶. De focus ligt op een betere benutting van de ruimte, een snellere vergunningsprocedure en het creëren van een groter draagvlak bij de burgers. Daarnaast zullen de regels voor zowel grote als middelgrote en kleine windturbines versoepeld worden. Er wordt ook al nagedacht over doelstellingen en maatregelen na 2020. Daarbij ligt vooral de focus op ondersteuning op maat. Vandaag de dag wordt immers elke windturbine op dezelfde manier financieel ondersteund. Maar de opbrengst van een windturbine is afhankelijk van het windaanbod. Daarom is het Vlaams Energieagentschap (VEA) momenteel bezig met onderzoek naar de opportuniteiten om vanaf 2020 een ondersteuning te verlenen aan nieuwe windturbineprojecten waarbij er rekening wordt gehouden met de windfactor. Onder andere ter ondersteuning hiervan zou voor Vlaanderen een windkaart worden opgesteld, die een inschatting zal geven van de windsnelheid op ashoogte.¹²⁷

Met de omgevingsvergunning op 23 februari 2017 werden de milieuvergunningen en stedenbouwkundige vergunningen geïntegreerd in de omgevingsvergunning¹²⁸. Op die manier kan de overheid voor "gemengde" vergunningsaanvragen (= aanvragen waaraan zowel een milieu- als stedenbouwkundig aspect zijn verbonden) tot efficiëntere besluitvorming komen omdat beide aspecten tegelijkertijd in de besluitvorming kunnen worden geïntegreerd¹²⁹.

14.3 Uitdaging

Het is nuttig om bij beleidsplannen voor windenergie ook rekening te houden met het gegeven dat er vanuit de Europese Commissie gevraagd wordt dat vanaf 2021 slechts één nationale autoriteit vergunningen zal verlenen voor hernieuwbare energieprojecten. De Europese Commissie vraagt ook om na 2020 een maximale tijdslimiet van 3 jaar in te voeren voor de toekenning van de vergunningen. De huidige gemiddelde vergunningsperiode bedraagt tussen de twee tot vier jaar of langer¹³⁰. In het kader van Windkracht 2020 wordt onderzocht op welke manier de totale doorlooptijd voor vergunningsprocedures beperkt kan worden.

¹²⁶ Conceptnota Windkracht 2020. Zie: <http://www.flanders.be/en/nbwa-news-message-document/document/09013557801b51f4>

¹²⁷ De windkaart heeft ook nog andere functie zoals bijvoorbeeld: zoals uitzoeken welke zones geschikt zijn en welke drempels in functie van welke doelstellingen realisatie wind bemoeilijken of zelfs onmogelijk maken.

¹²⁸ Besluit van de Vlaamse Regering tot aanwijzing van de Vlaamse en provinciale projecten ter uitvoering van het decreet van 25 april 2014 betreffende de omgevingsvergunning. Zie: http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=nl&la=N&cn=2015021308&table_name=wet

¹²⁹ Minaraad, SERV, SALV. Advies van 1 maart 2012 over de conceptnota omgevingsvergunning; Minaraad, SERV, SARO en SALV. Advies van 25 september over Ontwerp van besluit tot uitvoering van het decreet omgevingsvergunning.

¹³⁰ Zie: <https://www.ode.be/ode/persberichten-304/item/1943-80-windturbines-jarenlang-geblokkeerd-bij-raad-voor-vergunningsbetwistingen> ...

15 Versterken rol van de consument

15.1 Beleid

Via de V-Test¹³¹ van de Vlaamse energieregulator VREG en gelijkaardige online prijsvergelijkingstools¹³² krijgen consumenten reeds toegang tot duidelijke en betrouwbare informatie over de beste deals op de markt. De Federale energieregulator CREG (Commissie voor de Regulering van de Elektriciteit en het Gas) heeft in overleg met de sector een *“Charter voor goede praktijken voor prijsvergelijkingssites”* opgesteld¹³³. Een prijsvergelijkingssite met het label van de CREG, voldoet aan de kwaliteitscriteria onafhankelijkheid, onpartijdigheid, rekening houdend met schommelingen van het energieverbruik en gebruiksvriendelijkheid – die regelmatig door de CREG gecontroleerd worden.

In België zijn er ook sinds 2012 geen boetes meer bij het switchen tussen leveranciers¹³⁴. Dit stimuleert de consumenten om (sneller) te switchen. Dit geldt voor huishoudelijke afnemers met een contract van (on)bepaalde duur of een groepsaankoop. Maar ook zelfstandigen en KMO – met een contract van (on)bepaalde duur en een jaarverbruik van maximum 50.000 kwh voor elektriciteit en maximum 100.000 kwh voor aardgas – kunnen hiervan gebruik maken. Er bestaat ook geen verplichting om elektriciteit en aardgas bij dezelfde leverancier af te nemen. Bij het veranderen van leverancier, moet enkel een contract getekend worden van de andere leverancier(s). Het huidige contract dient men dus niet zelf op te zeggen. De opzegtermijn bedraagt één maand. Dus na het opzeggen blijven de huishoudelijke afnemer, de KMO of zelfstandige nog één volledige maand klant. De regeling hiervoor zit op federaal beleidsniveau.

De Vlaamse minister voor Energie heeft in zijn beleidsbrief van 2016-2017 aangekondigd een wettelijke kader uit te werken rond flexibele productie, vraagrespons en de marktdataprocessen¹³⁵. Op die manier hoopt de minister dat afnemers en decentrale producenten op een vlotte manier hun flexibiliteit kunnen vermarkten. De Vlaamse Energieregulator VREG zal, als deelnemer, betrokken worden in de werkgroep ‘flexibiliteit’ van het Vlaamse Energiepact.

15.2 Uitdaging

De Vlaamse minister voor Energie heeft de intentie om, net als de VREG, werk te maken van een voorstel inzake flexibiliteit¹³⁶. Daarnaast werd ook een werkgroep flexibiliteit opgericht binnen de stroomversnelling. Vanuit het Europese winterpakket wordt hier veel nadruk op gelegd. De Europese Commissie hoopt vooral dat de consument hiermee sneller zal kunnen inspelen op de marktgebaseerde prijzen om meer controle te verwerven over hun energie-uitgaven. In dat toekomstige legislatieve voorstel zullen de rol en de mogelijkheden vastgelegd moeten worden wat betreft het aanbieden van stroom als prosumpt (wat in de

¹³¹ Zie: <https://vtest.vreg.be/>

¹³² Zie onder andere: <http://www.mijnenergie.be/>, ... www.creg.be

¹³³ Zie: <http://www.creg.be/sites/default/files/assets/Varia/charter-voor-goedepraktijken.pdf>

¹³⁴ Wet houdende diverse bepalingen inzake Energie van 25 augustus 2012 met wijzigingen van de wet van 29 april 1999 betreffende de organisatie van de elektriciteitsmarkt. Zie: http://www.ejustice.just.fgov.be/mopdf/2012/09/03_1.pdf#Page5

¹³⁵ Vlaamse beleidsbrief Energie 2016-2017, p. 40

¹³⁶ Er is hierbij o.a. interferentie met beslissing over de uitrol van de digitale meter..., zie ook advies VREG over flex

voorstellen van de Commissie meermaals aan bod komt als belangrijk recht van de consument/prosument). Hierbij dient ook een definiëring en taakomschrijving gegeven te worden inzake het nieuwe marktmodel en andere nieuwe actoren zoals aggregatoren.

16 Ondersteuning Hernieuwbare Energie in Verwarming/Koeling

16.1 Beleid

De productie van warmte wordt gestimuleerd en ondersteund via warmtekracht-certificaten (WKC)¹³⁷. Zo'n certificaat toont aan dat een bepaalde WKK-productie-installatie een zekere hoeveelheid energiebesparing gerealiseerd heeft ten aanzien van de gescheiden opwekking van warmte en elektriciteit. De eigenaars van een WKK-installaties kunnen bij het Vlaams Energieagentschap (VEA) WKK-certificaten aanvragen. Vervolgens kunnen deze certificaten verkocht worden aan een energieleverancier of de netbeheerder. Voor alle nieuwe of ingrijpend gewijzigde WKK-installaties bedraagt de minimumprijs per WKC € 31.

Naast WKC, kan warmtelevering ook ondersteund worden via investeringssteun via de “*call groene warmte*”¹³⁸. Het betreft hier een financiële bijdrage voor groene warmte uit biomassa (met een capaciteit van meer dan 1 MWth), restwarmte, groene warmte uit diepe geothermie (met een capaciteit van meer dan 5 MWth) of biomethaanproductie. Jaarlijks lanceert het VEA een call, die vervolgens de ontvankelijke investeringsprojecten beoordeelt en rangschikt. De projecten die het laagste steunpercentage vragen worden bovenaan gerangschikt. Het beschikbare subsidiebedrag wordt tot slot over de gunstig gerangschikte investeringsprojecten verdeeld tot het volledig opgebruikt is. De call groene warmte is niet combineerbaar met de ecologiepremie (die verkregen kan worden via het Agentschap Innoveren en Ondernemen) of het certificatenstelsel (groenestroomcertificaten of warmtekrachtcertificaten).

Binnenkort zou er, naar analogie van het zonne- en windplan, een warmteplan aankomen¹³⁹. De Vlaamse minister voor Energie wil hiermee het achterblijvende potentieel voor groene warmte uit (kleinschalige) biomassa, uit omgevingswarmte en uit restwarmte stimuleren. Daarnaast zullen ook maatregelen onderzocht worden om het kennisniveau van exploitanten te verhogen en om de bevoorrading met kwalitatieve biomassa te garanderen en faciliteren. Over de concrete inhoudelijke invulling van de intenties uit het warmteplan is echter nog niet veel bekend.

16.2 Uitdaging

Vanuit de Europese Commissie wordt er meer en sterker gefocust op het verduurzamen van verwarming en koeling. Zo vraagt de Commissie om ook voor warmte- en koudelevering cijfers aan te leveren, voorspellingen en plannen te maken voor een warmte/koudetraject tot 2030. Bovendien wilt men op lidstaatniveau het aandeel hernieuwbare energie in verwarming en koeling jaarlijks laten stijgen met 1% en zullen de aanbieders van verwarming/koeling een besparingsdoelstelling van jaarlijks 1% van hun jaarlijks volume dienen te realiseren. Indien dit voorstel effectief kracht van wet krijgt, dan moet deze besparingsdoelstelling opgenomen

¹³⁷ Zie: <http://www.energiesparen.be/groene-energie-en-wkk/prof/steunregeling>

¹³⁸ Zie: <http://www.energiesparen.be/call-groene-warmte>

¹³⁹ Vlaamse beleidsbrief Energie 2016-2017, p. 36-37

worden in het Belgische Geïntegreerde Klimaat- en Energieplan. Warmte en koude is echter een Vlaamse bevoegdheid. Dus het aanleveren van de gevraagde informatie, het stimuleren van warmte/koude alsook aanpassingen in de wetgeving hieromtrent dienen op Vlaams niveau te gebeuren¹⁴⁰.

De Commissie wil ook inzetten op het verhogen van de efficiëntie van verwarmings- en koelingssystemen door enerzijds controles op te leggen en anderzijds automatisering en slimme toestellen te stimuleren. De bedoeling hiervan is dat de consument in staat wordt gesteld de energie-efficiëntie te beoordelen en vervolgens in staat te stellen dit zelf te kunnen verhogen. Mochten deze verplichtingen erdoor komen dan zal dit uiteraard ook in het Vlaamse Gewest geïmplementeerd moeten worden.

Om de consument meer inspraak te geven inzake verwarming/koeling, wordt via het Winterpakket Energie geopperd de consumenten op gebouw-niveau en in appartementen de mogelijkheid te geven om hun aankoop van verwarming/koeling te stoppen indien zij een betere energieprestatie van hun gebouw kunnen bereiken via maatregelen op (ver)bouwniveau (zoals isolatie). Mocht dit effectief blijven staan in de finale versie van het winterpakket, dan dient dit ook verder geregeld te worden (via bijvoorbeeld een Vlaams consumentenakkoord – voor verwarming en koeling).

17 Duurzaamheidscriteria vaste biomassa

17.1 Beleid

Via de wijziging van het Energiebesluit werden duurzaamheidscriteria voor gasvormige en vaste biomassa toegevoegd. Het voorstel van de nieuwe Vlaamse duurzaamheidscriteria houdt in zekere mate rekening met criteria voor duurzaam bosbeheer, klimaat, koolstofschuld en indirecte verandering van landgebruik¹⁴¹. Pogingen hiervoor op Europees niveau waren tot op heden mislukt. De Europese Commissie had de Lidstaten opgeroepen om in overleg met elkaar zelf al een kader uit te werken. Het Vlaamse Gewest is dus met dit kader een van de Europese voorlopers (samen met Nederland, het Verenigd Koninkrijk, Denemarken en Italië). Het Vlaamse voorstel is gebaseerd op de Nederlandse criteria. De (verdere) uitwerking per Ministerieel Besluit dient nog te gebeuren.

17.2 Uitdaging

De Europese Commissie wil op Europees niveau werk maken van duurzaamheidscriteria inzake houtige biomassa voor energieproductie, waarbij criteria voor duurzaam bosbeheer, en indirecte verandering van landgebruik mee opgenomen zullen worden. Het bestaande kader voor duurzaamheid bij vloeibare biomassa wordt verder uitgewerkt en geharmoniseerd. De nieuwe tweede generatie biomassa zou minstens 70% minder uitstoot van broeikasgassen mogen hebben. Bovendien zou elektriciteit en warmte afkomstig van biomassa minstens 80% minder uitstoot van broeikasgassen mogen hebben dan fossiele brandstoffen. Bij de verdere besluitvorming inzake duurzaamheidscriteria is het belangrijk af

¹⁴⁰ In het kader van de Nationale Geïntegreerde energie- en Klimaatplannen wordt ook het federale niveau betrokken.

¹⁴¹ Zie: https://www.vlaanderen.be/nl/vlaamse-regering/bslissingenvlaamse-regering?search=Duurzaamheidscriteria+biomassa&publication_date=&publication_date_1%5Bmin%5D%5Bdate%5D=&publication_date_1%5Bmax%5D%5Bdate%5D=&competence=23&delivery_channel=14217&delivery_channel_1=

te stemmen met het Europese kader. Daarnaast zal ook de verplichte toepassing van warmtekrachtkoppeling bij nieuwe biomassaïnstallaties groter dan 20 MW een aanpassing vragen van het Vlaamse beleid.

Lijst tabellen

Europese Commissie (2017). Proposal for a Regulation on the Governance of the Energy Union (p. 17). http://energia.fi/files/1486/YrjoMakela_Energiateollisuus_slides_to_be_distributed.pdf

Lijst afkortingen

- DNB: distributienetbeheerder
- ACER: *The Agency for the Cooperation of Energy Regulators*
- BAU: *business as usual*
- CCIM: Coördinatiecomité Internationaal Milieubeleid
- COP: *Conference of Parties*. Dit is een algemene, besluitvormende vergadering van alle partijen van een internationale conventie
- CREG: Commissie voor de Regulering van de Elektriciteit en het Gas
- DNB: distributienetbeheerder
- ENOVER/CONCERE: Energie-overleg
- ENTSOG: *The European Network of Transmission System Operators for Gas*
- EPC: energieprestatiecertificaat
- ESCO: *Energy Service Company*
- EU ETS: *European Union Emissions Trading System* (industrie en energiesector)
- EU Non-ETS: *European Union Non-ETS sectoren* (transport, gebouwen, landbouw, afval)
- GO's: Garanties van Oorsprong
- ICDO: Interdepartementale Commissie voor Duurzame Ontwikkeling
- IGA's: Intergouvernementele akkoorden
- INDC: *Intended Nationally Determined Contributions*
- KW: kilowatt
- NKC: Nationale Klimaatcommissie
- PA: Akkoord van Parijs
- TNB: transmissienetbeheerder
- UNFCCC: *United Nations Framework Convention on climate Change*
- VEA: Vlaams Energieagentschap
- WKK: warmtekrachtkoppeling

Bibliografie

- Belgisch Staatsblad (2014). Wet houdende diverse bepalingen inzake energie. http://www.ejustice.just.fgov.be/mopdf/2012/09/03_1.pdf#Page5
- CREG (2013). Charter voor goede praktijken voor prijsvergelijkingswebsites voor elektriciteit en gas voor residentiële gebruikers en KMO'S. http://www.creg.be/sites/default/files/assets/Varia/charter_voor_goedepraktijken.pdf
- CREG (2017). Prijsvergelijkssites met het CREG-label. <http://www.creg.be/nl/consumenten/prijzen-en-tarieven/prijsvergelijkingsites-met-het-creg-label>
- European Parliamentary Research Service (2017). Governance of the energy union. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/599279/EPRS_BRI\(2017\)599279_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/599279/EPRS_BRI(2017)599279_EN.pdf)
- Europese Commissie (2002). 2002/91/EC Directive of 16 December 2002 on the energy performance of buildings. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32002L0091>
- Europese Commissie (2003). Directive 2003/87/EC of the European Parliament and of the Council of 13 October 2003 establishing a scheme for greenhouse gas emission allowance trading within the Community and amending Council Directive 96/61/EC. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/NIM/?uri=celex:32003L0087>
- Europese Commissie (2009). 2009/28/EC Directive of 23 April 2009 on the promotion of the use of energy from renewable sources and amending and subsequently repealing Directives 2001/77/EC and 2003/30/EC. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A32009L0028>
- Europese Commissie (2009). 2009/72/EC. Directive of 13 July 2009 concerning common rules for the internal market in electricity and repealing Directive 2003/54/EC. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A32009L0072>
- Europese Commissie (2009). 714/2009/EC Regulation of 13 July 2009 on conditions for access to the network for cross-border exchanges in electricity and repealing Regulation (EC) No 1228/2003. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:211:0015:0035:EN:PDF>
- Europese Commissie (2009). Decision No 406/2009/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2009 on the effort of Member States to reduce their greenhouse gas emissions to meet the Community's greenhouse gas emission reduction commitments up to 2020. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A2009D0406>
- Europese Commissie (2010). 2010/31/EU Richtlijn van 19 mei 2010 betreffende de energiestatistiek van gebouwen. (herschikking) <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:153:0013:0035:nl:PDF>
- Europese Commissie (2010). COM(2010) 2020. Communication from the Commission: Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. <http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>
- Europese Commissie (2012). 2012/27/EU Richtlijn van 25 oktober 2012 betreffende energie-efficiëntie, tot wijziging van Richtlijnen 2009/125/EG en 2010/30/EU en houdende intrekking van de Richtlijnen 2004/8/EG en 2006/32/EG. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=celex%3A32012L0027>

- Europese Commissie (2014). COM(2014) 015. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Regions: A policy framework for climate and energy in the period from 2020 to 2030. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2014%3A15%3AFIN>
- Europese Commissie (2015). COM(2015) 337. Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council amending Directive 2003/87/EC to enhance cost - effective emission reductions and low - carbon investments. <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2015/EN/1-2015-337-EN-F2-1.PDF>
- Europese Commissie (2015). COM(2015) 80. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee, the Regions and the European Investment Bank: A Framework Strategy for a Resilient Energy Union with a Forward-Looking Climate Change Policy. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2015%3A80%3AFIN>
- Europese Commissie (2015). Energieprestaties van gebouwen. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=uriserv%3Aen0021>
- Europese Commissie (2015). Energy Performance of Buildings Directive (EPBD) Compliance Study. <https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/MJ-04-15-968-EN-N.pdf>
- Europese Commissie (2016). Bevordering van het gebruik van energie uit hernieuwbare bronnen. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=URISERV%3Aen0009>
- Europese Commissie (2016). Clean Energy for All Europeans – unlocking Europe's growth potential. http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-4009_en.htm
- Europese Commissie (2016). COM(2016) 414. Impact Assessment accompanying the document "Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council amending Directive 2010/31/EU on the energy performance of building". http://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/1_en_impact_assessment_part1_v3.pdf
- Europese Commissie (2016). COM(2016) 482. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on binding annual greenhouse gas emission reductions by Member States from 2021 to 2030 for a resilient Energy Union and to meet commitments under the Paris Agreement and amending Regulation No 525/2013 of the European Parliament and the Council on a mechanism for monitoring and reporting greenhouse gas emissions and other information relevant to climate change. <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2016/EN/1-2016-482-EN-F1-1.PDF>
- Europese Commissie (2016). COM(2016) 49. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, The European Economic and Social Committee of the Regions on an EU strategy for liquefied natural gas and gas storage. https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/1_EN_ACT_part1_v10-1.pdf
- Europese Commissie (2016). COM(2016) 501. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, The European Economic and Social Committee of the Regions: A European Strategy for Low-Emission Mobility. <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2016/EN/1-2016-501-EN-F1-1.PDF>
- Europese Commissie (2016). COM(2016) 51. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, The European Economic and Social Committee of the Regions: An EU Strategy on Heating and Cooling. https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/1_EN_ACT_part1_v14.pdf
- Europese Commissie (2016). COM(2016) 52. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council concerning measures to safeguard the security of gas

supply and repealing Regulation (EU) No 994/2010.
<https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2016/EN/1-2016-52-EN-F1-1.PDF>

- Europese Commissie (2016). COM(2016) 53. Proposal for a Decision of the European Parliament and of the Council on establishing an information exchange mechanism with regard to intergovernmental agreements and non - binding instruments between Member States and third countries in the field of energy and repealing Decision No 994/2012/EU.
<https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2016/EN/1-2016-53-EN-F1-1.PDF>
- Europese Commissie (2016). COM(2016) 759. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on the Governance of the Energy Union, amending Directive 94/22/EC, Directive 98/70/EC, Directive 2009/31/EC, Regulation (EC) No 663/2009, Regulation (EC) No 715/2009, Directive 2009/73/EC, Council Directive 2009/119/EC, Directive 2010/31/EU, Directive 2012/27/EU, Directive 2013/30/EU and Council Directive (EU) 2015/652 and repealing Regulation (EU) No 5.
http://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/1_en_act_part1_v9_759.pdf
- Europese Commissie (2016). COM(2016) 761: Proposal for a Directive of the European Parliament and the Council amending Directive 2012/27/EU on energy efficiency (recast).
http://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/1_en_act_part1_v16.pdf
- Europese Commissie (2016). COM(2016) 765. Proposal for a Directive of the European Parliament and Council amending Directive 2010/31/EU on the energy performance of buildings (recast).
http://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/1_en_act_part1_v10.pdf
- Europese Commissie (2016). COM(2016) 767: Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the promotion of the use of energy from renewable sources (recast).
https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/1_en_act_part1_v7_1.pdf
- Europese Commissie (2016). COM(2016) 861. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on the internal market for electricity (recast).
http://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/1_en_act_part1_v9.pdf
- Europese Commissie (2016). COM(2016) 862. Proposal for a Regulation of the European Parliament and the Council on risk - preparedness in the electricity sector and repealing Directive 2005/89/EC.
http://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/1_en_act_part1_v7.pdf
- Europese Commissie (2016). COM(2016) 863. Proposal for a Regulation of the European Parliament and the Council establishing a European Union Agency for the Cooperation of Energy Regulators (recast).
https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/1_en_act_part1_v8_0.pdf
- Europese Commissie (2016). COM(2016) 864: Proposal for a regulation of the European Parliament and the Council on the internal market in electricity.
https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/1_en_act_part1_v7_864.pdf
- Europese Commissie (2016). COM(2016) 864. Proposal for a Directive of the European Parliament and the Council on common rules for the internal market in electricity (recast). <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2016/EN/COM-2016-864-F1-EN-MAIN.PDF>
- Europese Commissie (2016). Commission proposes new rules for consumer centred clean energy transition. <http://ec.europa.eu/energy/en/news/commission-proposes-new-rules-consumer-centred-clean-energy-transition>

- Europese Commissie (2016). Energy Union Governance: Guidance on National Plans. http://www.ies.be/files/%20Energy-Union-Governance_Guidance-on-National-Plans.pdf
- Europese Commissie (2016). European Commission - Press release Clean Energy for All Europeans – unlocking Europe's growth potential. http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-4009_en.htm
- Europese Commissie (2016). Impact Assessment accompanying the document "Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the promotion of the use of energy from renewable sources (recast)". http://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/1_en_impact_assessment_part1_v4_418.pdf
- Europese Commissie (2016). New Energy Union Governance to deliver Common Goals. https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/technical_memo_energyuniongov.pdf
- Europese Commissie (2016). New Governance to deliver on objectives of the Energy Union. <https://ec.europa.eu/energy/en/new-governance-deliver-objectives-energy-union>
- Europese Commissie (2016). Putting energy efficiency first: consuming better, getting cleaner. http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-16-3986_en.htm
- Europese Commissie (2016). Report from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: Energy prices and costs in Europe. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1485940837646&uri=CELEX:52016DC0769>
- Europese Commissie (2016). SWD(2016) 405: Impact Assessment accompanying the document "Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council amending Directive 2012/27/EU on Energy Efficiency (recast)". http://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/1_en_impact_assessment_part1_v4_0.pdf
- Europese Commissie (2016). The new energy efficiency measures. https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/technical_memo_energyefficiency.pdf
- Europese Commissie (2016). The Revised Renewable Energy Directive. https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/technical_memo_renewables.pdf
- Europese Commissie (2017). 2020 climate & energy package. http://ec.europa.eu/clima/policies/strategies/2020_en
- Europese Commissie (2017). 2030 Climate & Energy Framework https://ec.europa.eu/clima/policies/strategies/2030_nl
- Europese Commissie (2017). 2030 Climate and Energy Framework. https://ec.europa.eu/clima/policies/strategies/2030_en
- Europese Commissie (2017). COM(2017)53. Updated Roadmap for the Energy Union to the Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee, the Committee of the Regions and the European Investment Bank: Second Report on the State of the Energy Union. https://ec.europa.eu/priorities/sites/beta-political/files/annex1-2nd-report-state-energy-union_en.pdf
- Europese Commissie (2017). Europe's energy transition is well underway. http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-161_en.htm

- Europese Commissie (2017). Paris Agreement. https://ec.europa.eu/clima/policies/international/negotiations/paris_en
- Europese Commissie (2017). Proposal for a Regulation on the Governance of the Energy Union. http://energia.fi/files/1486/YrjoMakela_Energiateollisuus_slides_to_be_distributed.pdf
- Europese Commissie (2017). State of the Energy Union. http://ec.europa.eu/priorities/energy-union-and-climate/state-energy-union_en
- Federale Regering (2014). Het Federaal Regeerakkoord 2014-2019. http://premier.be/sites/default/files/articles/Accord_de_Gouvernement_-_Regeerakkoord.pdf
- FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie (2017). Energie-efficiëntie. http://economie.fgov.be/nl/consument/Energie/Duurzame_ontwikkeling/Energie-efficiëntie/#.WloQB316DiA
- FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie (2017). ENOVER - het energieoverleg tussen de federale staat en de gewesten. <http://economie.fgov.be/nl/modules/publications/general/concerc.jsp>
- FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie (2017). Interne Energiemarkt. http://economie.fgov.be/nl/consument/Energie/Politique_energetique/Contexte_europeen/Intern_Europees_energiebeleid/Interne_energiemarkt/#.WKH63_J6DiB
- FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu (2017). CCIM: Eén unieke stem op de internationale milieuscène. http://www.health.belgium.be/sites/default/files/uploads/fields/fpshealth_theme_file/19102773/Brochure_CCIM_E%C3%A9n%20unieke%20stem%20op%20de%20internationale%20milieusc%C3%A8ne_NL.pdf
- Jean-Claude Juncker (2014). A New Start for Europe: My Agenda for Jobs, Growth, Fairness and Democratic Change Political Guidelines for the next European Commission Opening Statement in the European Parliament Plenary Session. https://ec.europa.eu/priorities/sites/beta-political/files/juncker-political-guidelines-speech_en_0.pdf
- Kabinet Marie Christine Marghem (2017). Een energiepact tussen federaal en gewesten tegen eind 2017. <http://www.marghem.be/nl/een-energiepact-tussen-federaal-en-gewesten-tegen-eind-2017/>
- Linklaters (2016). European Commission presents Energy Winter Package 2016. www.linklaters.com/pdfs/mkt/.../161202_Newsletter_Energy.pdf
- Maltese Presidency (2017). 2017 Maltese Presidency of the Council of the European Union. Priorities [https://www.eu2017.mt/Documents/Maltese%20Priorities/EU2017MT%20-%20Presidency%20Priorities%20\(EN\).pdf](https://www.eu2017.mt/Documents/Maltese%20Priorities/EU2017MT%20-%20Presidency%20Priorities%20(EN).pdf)
- Marghem, M.-C., Schauvliege, J., Furlan, P., Fremault, C. (4 december 2015). Beleidsakkoord over de intralegische Burden Sharing. http://www.klimaat.be/files/4914/5285/8929/burden_sharing_12-2015_NL.pdf
- Minaraad, SERV, SALV. Advies van 1 maart 2012 over de conceptnota omgevingsvergunning.
- Minaraad, SERV, SARO en SALV. Advies van 25 september over Ontwerp van besluit tot uitvoering van het decreet omgevingsvergunning.
- MyEnergychoice BVBA (2017). Energieleveranciers | Vergelijk tarieven elektriciteit en aardgas in België. <http://www.mijnenergie.be/>

- Nationale Klimaatcommissie: Inleiding <http://www.cnc-nkc.be/NL/NKC/Pages/default.aspx>
- ODE (2015). “80 windturbines jarenlang geblokkeerd bij de Raad voor Vergunningenbetwistingen.” <https://www.ode.be/ode/persberichten-304/item/1943-80-windturbines-jarenlang-geblokkeerd-bij-raad-voor-vergunningsbetwistingen>
- Raad van de Europese Unie (27 februari 2017). “Outcome of the Council Meeting Transport, Telecommunications and Energy”. <http://www.consilium.europa.eu/en/meetings/tte/2017/02/27/>
- UNFCCC COP (2015). Adoption of the Paris Agreement. <https://unfccc.int/resource/docs/2015/cop21/eng/l09.pdf>
- Vlaams Energieagentschap (2017). Call groene warmte, restwarmte en biomethaan. <http://www.energiesparen.be/call-groene-warmte>
- Vlaams Energieagentschap (2017). Monitoring en evaluatie. <http://www.energiesparen.be/monitoring-en-evaluatie>
- Vlaams Energieagentschap (2017). Renovatiepact. <http://www.energiesparen.be/renovatiepact>
- Vlaams Energieagentschap (2017). Steunregeling. <http://www.energiesparen.be/groene-energie-en-wkk/prof/steunregeling>
- Vlaams Energieagentschap (2017). Verplichte energieaudit voor grote ondernemingen. http://www.energiesparen.be/verplichte-energieaudit_GO
- Vlaams Parlement (13 april 2016). Vraag om uitleg over de implementatie van de Fast Lane van Robrecht Bothuyne aan minister Annemie Turtelboom. <https://www.vlaamsparlement.be/commissies/commissievergaderingen/1048194/verslag/1049930>
- Vlaams Parlement (2016). Syntheserapport Klimaatcommissie. 62P.
- Vlaamse Overheid (2016). Ministerraad van 17 juni 2017. Duurzaamheidscriteria biomassa. https://www.vlaanderen.be/nl/vlaamse-regering/beslissingenvlaamse-regering?search=Duurzaamheidscriteria+biomassa&publication_date=&publication_date_1%5Bmin%5D%5Bdate%5D=&publication_date_1%5Bmax%5D%5Bdate%5D=&competence=23&delivery_channel=114217&delivery_channel_1=
- Vlaamse Overheid (2017). Energielening. <https://www.vlaanderen.be/nl/bouwen-wonen-en-energie/lenen/energielening>
- Vlaamse Overheid (2017). Over de Stroomversnelling. <http://www.stroomversnelling.vlaanderen/over-de-stroomversnelling>
- Vlaamse Overheid (2017). Vlaams Klimaat- en Energiepact. <http://www.vlaamseklimaatop.be/sites/default/files/atoms/files/Vlaams%20Klimaat-%20en%20Energiepact.pdf>
- Vlaamse Overheid. VKET 01/12/2016 - Vlaams Klimaat- en Energiepact. <http://www.vlaamseklimaatop.be/vket-01-12-2016-vlaams-klimaat-en-energiepact>
- Vlaamse Regering (2014). Beleidsnota Energie 2014-2019 ingediend door mevrouw Annemie Turtelboom, viceminister-president van de Vlaamse Regering, Vlaams minister van Begroting, Financiën en Energie, 55P.
- Vlaamse Regering (2014). Regeerakkoord 2014-2019: ‘Vertrouwen, verbinden, vooruitgaan’. 167P.
- Vlaamse Regering (2015). Besluit van de Vlaamse Regering tot aanwijzing van de Vlaamse en provinciale projecten ter uitvoering van het decreet van 25 april 2014 betreffende de omgevingsvergunning.

http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=nl&la=N&cn=2015021308&table_name=wet

- Vlaamse Regering (2015). Vlaams Actieplan Armoedebestrijding 2015 -2019. <http://docs.vlaamsparlement.be/docs/stukken/2014-2015/g423-1.pdf>
- Vlaamse Regering (2015). Vlaamse Armoedemonitor 2016. <http://www.vvsg.be/nieuws/PublishingImages/Paginas/De-Vlaamse-armoedemonitor-2016/Vlaamse%20Armoedemonitor%202016.pdf>
- Vlaamse Regering (2016). Beleidsbrief Energie 2016-2017 ingediend door viceminister-president Bart Tommelein. <https://docs.vlaamsparlement.be/docs/stukken/2016-2017/g942-1.pdf>
- Vlaamse Regering (2016). Conceptnota aan de Vlaamse Regering betreft: Energiearmoedeprogramma. http://www2.vlaanderen.be/economie/energiesparen/beleid/RP_fase2_conceptnota_energiearmoedeprogramma.pdf
- Vlaamse Regering (2016). Conceptnota aan de Vlaamse Regering betreft: Conceptnota Windkracht 2020. <http://www.flanders.be/en/nbwa-news-message-document/document/09013557801b51f4>
- Vlaamse Regering (2016). Visie 2050. Een langetermijnstrategie voor Vlaanderen. http://www.vlaanderen.be/int/europese-unie/sites/iv.devlh.vlaanderen.be.int/europese-unie/files/documenten/20150923_visie_2050.pdf
- Vlaamse Regering (2017). Conceptnota aan de Vlaamse Regering betreft: Digitale meters: Uitrol in Vlaanderen. <https://www.vlaanderen.be/nl/nbwa-news-message-document/document/09013557801c194c>
- Vlaamse Regulator voor Energie en Gas (2017). V-test. <https://vtest.vreg.be/>